

Välfärdstendens 2011

Folksam

Innehåll

Sammanfattning och slutsatser	3
Hälsan och tryggheten vid sjukdom	5
Arbetslivet och tryggheten vid arbetsskada	13
Arbetsmarknaden och tryggheten vid arbetslöshet	17
Familjelivet och tryggheten vid föräldraledighet	24
Döden och tryggheten för efterlevande	26
Ålderdomen och tryggheten som pensionär	29
Förtroendet för den offentliga välfärden	33

Sammanfattning och slutsatser

Välfärdstendens 2011 är den fjärde upplagan av Folksam årliga rapportserie. Syftet med rapporten är att granska löntagarnas försäkringsförmåner, både lagstadgade och kollektivavtalade som de kan omfattas av vid arbetsoförmåga, arbetslöshet, föräldraledighet, dödsfall och ålderspension. Vi jämför på vilket sätt villkoren skiljer sig åt mellan arbetsmarknadens olika kollektivavtal och vad det innebär att stå utanför dessa avtal. Vi undersöker också löntagarnas kunskaper om de kollektivavtalade förmånerna samt behov av och attityder till välfärd i allmänhet och socialförsäkringsförmåner i synnerhet.

I anslutning till årets upplaga av Välfärdstendens har vi intervjuat 2 604 förvärvsarbetande personer i åldrarna 18-65 år (löntagare). Till vår hjälp har vi haft Synovate som genomförde intervjuerna under perioden 17 januari – 7 mars i år. Av de intervjuade arbetar 87 procent på arbetsplatser med kollektivavtal, medan åtta procent saknar motsvarande avtal och fem procent är osäkra på vilka villkor som gäller på deras arbetsplats. Det betyder att mellan 355 000 till 515 000 anställda kan stå utanför kollektivavtalens försäkringsskydd. Spelar detta någon roll för deras trygghet när olyckan är framme? Svaret är ett oreserverat ja på denna fråga.

De största skillnaderna finns mellan dem som är anställda med respektive utan kollektivavtal, men även mellan de olika kollektivavtalsområdena tenderar skillnaderna att öka. En annan tydlig tendens som har utvecklats det senaste året är att anställda som är medlemmar i fackföreningar skaffar sig privata sjuk- och arbetslöshetsförsäkringar i större omfattning än övriga anställda på arbetsmarknaden. Risker är alltså att otrygghetsklyftan på arbetsmarknaden vidgas ytterligare.

Anställda med kollektivavtal har goda förutsättningar att behålla sin ekonomiska standard om hon eller han drabbas av inkomstförlust på grund av sjukdom, arbetslöshet eller går i ålderspension. Jämfört med de kollektivavtalslösa handlar det om tusentals kronor. En skillnad som har förstärkts av att ersättningsnivåerna i det statliga socialförsäkringssystemet har sänkts under de senaste fyra åren. Exempelvis kan en privatanställd tjänsteman utan kollektivavtal med en månadslön på 30,000 kronor få 5,500 kronor mindre i ersättning per månad vid sjukdom. Eller 6,000 kronor mindre vid arbetslöshet och en framtida tjänstepensionsförlust på uppskattningsvis 5,200 kronor per månad.

Alla kollektivavtal är inte heller lika förmånliga. En privatanställd arbetare med en månadslön på 30,000 kronor får exempelvis 3,000 kronor mindre per månad vid sjukdom än övriga kollektivavtalsanställda med samma lön. Skillnader finns också när det gäller livförsäkringsförmåner där efterlevande till offentligt anställda kan få mer än 100 procent av den avlidnes inkomst under de första fem åren efter dödsfallet. Medan motsvarande ersättningar för privatanställda ligger runt 70 till 90 procent av tidigare lön.

Faktorer som styr löntagarnas efterfrågan på privata försäkringar är bland annat deras köpkraft och förtroende för det försäkringsskydd som levereras via det offentliga och kollektivavtalerna. Jobbskatteavdraget har ökat konsumtionsutrymmet, medan försämringarna av socialförsäkringarna har minskat förtroendekapitalet rejält. Under perioden 2008 till 2011 minskade andelen löntagare som tyckte att ersättningen vid arbetslöshet var tillräcklig från 32 till 23 procent. Parallellt har andelen som tyckte att ersättningen vid sjukdom var tillräcklig minskat från 54 till 42 procent. Och andelen som tror att de klarar högst sex månaders sjukskrivning innan deras standard försämras har ökat från 39 till 48 procent.

Mellan åren 2008 och 2010 kunde vi se en årlig ökning av privata försäkringar som kompletterar ersättningarna från socialförsäkringssystemet, hos samtliga löntagare. I år har det skett ett trendbrott. Efterfrågan på sjuk- och livförsäkringar har stabiliserats, medan allt

färre skaffar sig privata arbetslöshets- och pensionsförsäkringar. Men det gäller inte för fackligt anslutna löntagare, som istället har ökat sin efterfråga på inkomstförsäkring vid sjukdom och arbetslöshet samt liv- och pensionsförsäkring. Särskilt bland TCO-förbunden där 60 procent av medlemmar har skaffat sig dessa försäkringar. Motsvarande andel hos samtliga löntagare uppgår till drygt 30 procent.

Kännedomen om de kollektivavtalade förmånerna bland samtliga löntagare varierar kraftigt. Generellt kan sägas att kännedomen är bäst för försäkringsskyddet som gäller för risker som sällan inträffar såsom arbetsskada och dödsfall. Vi kan även se att kännedomen om förmånerna som gäller vid förtidspension, arbetsskada och ålderspension tenderar att minska. Endast kännedomen föräldradighetsförmånerna visar tecken på att öka. En annan tendens som är märkbar är att löntagare som är fackligt anslutna har bättre kännedom om de kollektivavtalade förmånerna än övriga löntagare.

I Valfärdstendens har vi under årens lopp undersökt löntagarnas generella värderingar och förtroende för den offentliga välfärden. Sett över hela tidsperioden 2008 - 2011 har de individualistiska värderingarna dominerat. Fyra av tio löntagare tycker att individen har det största ansvaret för försäkringsskydd vid arbetsoförmåga och pension. Medan tre av tio tycker att samhället ska axla detta ansvar.

Löntagarnas uppslutning kring inkomstbortfallsprincipen, det vill säga att ersättningen vid sjukdom och arbetslöshet bör motsvara en viss del av lönen, tenderar att minska under den aktuella perioden, från 70 till 64 procent. Stödet för grundtrygghetsmodellen, som innebär att ersättningen är lika för alla oavsett lön, ökar svagt, från 27 till 29 procent. Starkast stöd för grundtrygghetsmodellen återfinns vi hos LO-medlemmarna där 40 procent stödjer denna idé, medan 18 procent av TCO-medlemmarna och 15 procent av SACO-medlemmarna gör detsamma.

Mot bakgrund av försämringarna i socialförsäkringssystemet har vi inför årets rapport frågat löntagarna vilken välfärdsmodell de skulle föredra ifall staten, via Försäkringskassan, inte kan garantera inkomstskyddet vid sjukdom, arbetsskada och dödsfall. Två valalternativ erbjöds, antingen en grundtrygghetsmodell där individen själv kompletterar med privata försäkringar. Eller en modell med försäkringsplikt för arbetsgivarna som då blir skyldiga att teckna ett försäkringspaket som ger ersättning vid sjukdom, arbetsskada och dödsfall. Hälften av löntagarna svarade att de föredrar grundtrygghetsmodellen medan fyra av tio tycker att försäkringspliktsmodellen är ett bättre alternativ.

Socialförsäkringarna fortsätter att vara en god affär för staten. Av de försäkringar som vi har granskat i Valfärdstendens uppgick det samlade överskottet förra året till 45 miljarder kronor. Under de kommande fyra åren prognostiserar Försäkringskassan och Pensionsmyndigheten överskottet till 62 miljarder kronor. Prognoserna omfattar emellertid inte pensionssystemet och arbetslöshetsförsäkringen. Förra årets gick dessa två system med ett överskott på sammanlagt 37 miljarder kronor. Antar vi att det årliga överskottet för dessa förmåner åtminstone uppgår till hälften av årets nivå blir det samlade överskottet för socialförsäkringssystemet under perioden 2011-2015 närmare 130 miljarder kronor. Socialförsäkringsavgifterna skulle därför kunna sänkas från dagens 31,42 procent av lönesumman till 27,29 procent utan att äventyra finansieringen av det offentliga trygghetssystemet.

Håkan Svärdman

Välfärdsanalytiker på Folksam
Stockholm maj 2011

Hälsan och tryggheten vid sjukdom

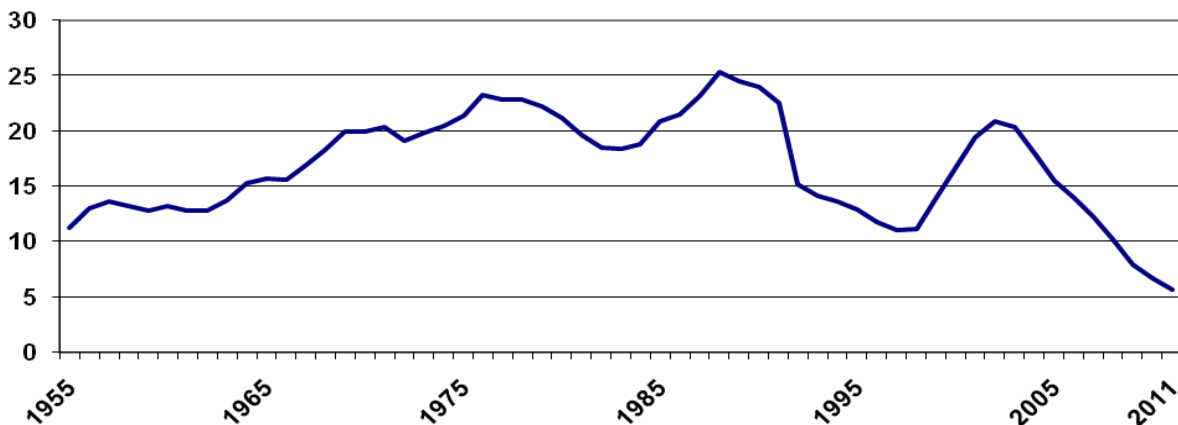
Sammanfattning

- Löntagare utan kollektivavtal kan förlora 5,500 kronor per månad vid sjukdom.
- Privatanställda arbetare med kollektivavtal har sämre villkor än övriga anställda med kollektivavtal.
- Hälften av löntagarna tror inte att de klarar mer än sex månaders sjukskrivning.
- Kännedomen om de kollektivavtalade förmånerna vid sjukdom tenderar att minska.
- Efterfrågan på privata sjukförsäkringar ökar bland fackliga medlemmar.

Sjukfrånvaron har nått botten

Sedan år 2002 har sjuktalet¹ minskat från 21 till 5,7 dagar. Det kan jämföras med 1955 års nivå på 11,4 dagar. Minskningstakten ökade kraftigt sedan de striktare sjukförsäkringsvillkoren infördes år 2008 (se faktarutan). Villkorsförändringen har också bidragit till att antalet personer med sjuk- och aktivitetsersättning (tidigare förtidspension) började att minska under juni månad år 2008.

Diagram 1: Sjuktalet för samtliga försäkrade mellan 1955 och 2011



Källa: Försäkringskassan

Faktaruta 1: Sjukskrivningsreglerna

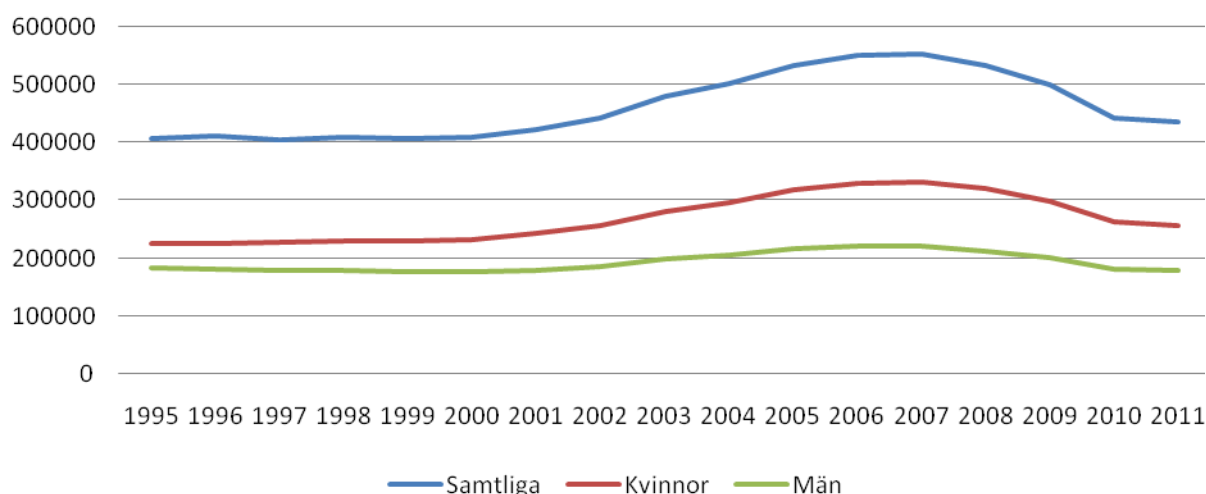
Sjukpenningen är begränsad till 914 dagar. Därefter måste man vara frisk i minst 87 dagar för att återigen kvala in i försäkringen. De första 364 dagarna får man sjukpenning på normalnivå det vill säga 80 procent av den sjukpenninggrundande inkomsten (SGI). Därefter kan sjukpenning fortsättningsnivå på 75 procent av (SGI) beviljas under högst 550 dagar. Undantag från tidsgränsen kan bli aktuell ifall den försäkrade har en allvarlig sjukdom. Då utgår så kallad sjukpenning på normalnivå. När den försäkrade har förbrukat samtliga 914 ersättningsdagar kan hon beviljas rätt till att delta i Arbetsförmedlingens så kallade introduktionsprogram. Ersättning utgår i form av aktivitetsstöd som varierar från 223 till 680 kronor per dag, som mest 14 960 kr i månaden innan skatt.

Försäkringskassan använder den så kallade rehabiliteringskedjan när arbetsförmågan bedöms. Under de första 90 dagarna i ett sjukfall bedöms arbetsförmågan mot ordinarie arbete. Från och med dag 91 till dag 180 ska Försäkringskassan och arbetsgivaren försöka hitta en möjlighet till omplacering för den försäkrade. Efter dag 180 ska arbetsförmåga provas mot hela arbetsmarknaden, vilket kan aktualisera en uppsägning.

¹ Antal utbetalda dagar med sjukpenning per sjukpenningförsäkrad. Alla dagar räknas som en dag oavsett omfattningen är hel, halv osv. Dagar med sjuklön från arbetsgivare ingår inte i sjuktalet

Tidigare ansågs en varaktig nedsättning av arbetsförmågan (längre än ett år) tillräcklig för att bevilja sjukersättning (förtidspension), men sedan år 2008 har ribban höjts till stadigvarande nedsättning, det vill säga att nedsättningen ska vara livsvarig. Antalet personer som blir beviljade ersättning har därför minskat kraftigt. Under 2011 kommer cirka 14 000 personer beviljas ersättning. Motsvarande antal år 2007 var 47 700. I februari i år var det sammanlagt 434 564 personer som fick sjuk- eller aktivitetsersättning, vilket var 57 233 stycken färre än samma månad förr året.

Diagram 2: Antal med aktivitets- och sjukersättning mellan 1995-2011¹⁰³



Källa: Försäkringskassan

Sjukpenning på 80 procent motsvarar 72 procent i plånboken

Första sjukmånaden ligger den sammantagna ersättningsnivån på 83 procent för flertalet anställda med kollektivavtal (se tabell 1). Anställda utan avtal har 78 procent. Andra sjukmånaden stiger nivån för anställda med avtal till 86 procent, medan avtalslösa och privatanställda arbetare med lön över ersättningstaket får sänkt ersättning. Det innebär att en arbetare som delar arbetsplats med en tjänsteman kan få 2 964 kronor mindre per månad vid sjukdom ifall deras månadslön är 30 000 kronor. Omkring 15 procent av de privatanställda arbetarna har en inkomst som ligger över ersättningstaket. Av samtliga löntagare är det i dag 40 procent som har passerat ersättningstaket. Denna andel kommer att stiga till 50 procent inom tre år.²

Efter 364 sjukdagar sänks sjukpenningen från 80 till 75 procent av den sjukpenninggrundande inkomsten, men på grund av beräkningsreglerna för sjukpenning hamnar kompensationsgraden på 72 procent av bruttolönen. Nettoersättningen vid sjukdom är emellertid lägre på grund av försäkringsersättningar inte omfattas av det så kallade jobbskatteavdraget.

På pappret sägs att sjukpenningen under det första året ska motsvara 80 procent av den sjukpenninggrundande inkomsten. Men om en person med en månadslön på 20 000 kronor är sjuk i ett helt år och saknar kollektivavtal motsvarar helårsersättningen 72 procent av vad han eller hon skulle ha fått ut i lön efter skatt under motsvarande tid. Den sammanlagda skillnaden mellan att arbeta eller att vara sjukskriven i ett helt år uppgår i detta exempel till 53 062 kronor. Om ersättningen beskattades på samma sätt som lön skulle den försäkrade ha

² Allt fler lämnar sjukförsäkringen genom taket, rapport från Folksam 2010-11-11.

haft 1 060 kronor mer i ersättning per månad.³ Andra sjukskrivningsåret sänks nettoersättning till 68 procent av tidigare nettolön.

Skillnaden i ersättningsnivå mellan personer med respektive utan kollektivavtal ökar ytterligare om deras arbetsförmåga blir stadigvarande nedsatt. Utan avtal får man endast sjukersättning. Ersättningen motsvarar i bästa fall då 61 procent av tidigare nettolön (se tabell 2). Om ett kollektivavtal finns stiger ersättningsnivån vanligtvis till 74 procent. I kronor blir skillnaden mellan en statsanställd och en anställd utan avtal 4 193 kronor per månad vid en månadslön på 30 000 kronor. Skulle lön och försäkringsersättning beskattas på samma sätt skulle kompensationsgraden höjas med cirka 5 procentenheter.

Tabell 1: Försäkringsskyddet vid tillfällig och långvarig sjukdom, ersättningsnivå i kr per månad och andel (%), bruttoersättning.

Inkomst	Anställd utan kollektivavtal		Privatanställd arbetare		Privatanställd tjänsteman		Statsanställd		Kommun- och landstingsanställd	
	20 000	30 000	20 000	30 000	20 000	30 000	20 000	30 000	20 000	30 000
Månadslön, kr										
Ersättning första sjukmånaden, kr/månad	15 549 (78 %)	21 996 (73 %)	16 569 (83 %)	23 361 (78 %)	16 601 (83 %)	24 942 (83 %)	16 601 (83 %)	24 942 (83 %)	16 601 (83 %)	24 942 (83 %)
Ersättning andra sjukmånaden, kr/månad	15 307 (77 %)	20 474 (68 %)	17 221 (86 %)	23 033 (77 %)	17 280 (86 %)	25 997 (87 %)	17 280 (86 %)	25 997 (87 %)	17 280 (86 %)	25 997 (87 %)
Ersättning efter 364 sjukdagar, kr/månad	14 351 (72 %)	19 194 (64 %)	14 351 (72 %)	19 194 (64 %)	14 351 (72 %)	21 278 (71 %)	14 351 (72 %)	21 758 (73 %)	14 351 (72 %)	21 758 (73 %)
Ersättning efter 914 sjukdagar, kr/månad	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0

Källa: Folksamns egna beräkning

Tabell 2: Försäkringsersättning vid stadigvarande sjukdom, nettoersättningsnivå i kr per månad och andel (%) av nettolön*

Inkomst	Anställd utan kollektivavtal		Privatanställd arbetare		Privatanställd tjänsteman		Statsanställd		Kommun- och landstingsanställd	
	20 000	30 000	20 000	30 000	20 000	30 000	20 000	30 000	20 000	30 000
Månadslön										
Månadslön efter skatt	15 719	22 765	15 719	22 765	15 719	22 765	15 719	22 765	15 719	22 765
Sammanlagd nettoersättning vid varaktig sjukdom, kr/månad	9 648 (61 %)	12 480 (55 %)	11 610 (74 %)	15 127 (66 %)	11 610 (74 %)	16 515 (73 %)	11 610 (74 %)	16 673 (73 %)	11 610 (74 %)	16 493 (72 %)

* Nettoersättningsnivån är beräknad utifrån skattetabell 31 för år 2011.

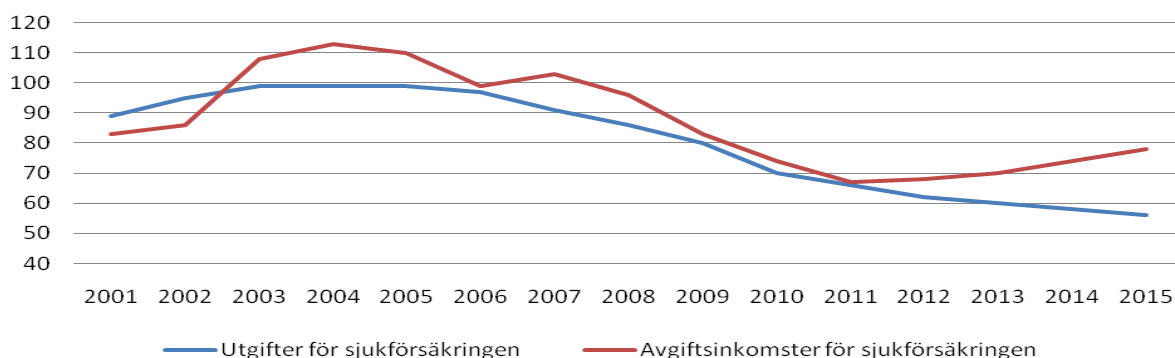
Låg sjukfrånvaro stärker statskassan kraftigt

Minskad sjukfrånvaro och oförändrad sjukförsäkringsavgift bibehåller överskottet i sjukförsäkringen på en hög nivå. Sedan år 2003 har försäkringen gått med rejält överskott och antas även göra det under åren 2012 till 2015 (se diagram 3). Det samlade överskottet beräknas uppgå till 55 miljarder kronor under denna period. För att få utgifter och avgifter i balans bör avgiften sänkas från dagens 5,02 till 4,2 procent, enligt Försäkringskassan.⁴

³ Den sammanlagda nettoersättningen vid ett års sjukskrivning, enligt skattetabell 31 år 2011: Första sjukmånaden 15 549 kr + (15 307 * 11) – 48 360 kr i skatt = 135 566 kr/år. Nettolön motsvarar 15 719 * 12 = 188 628 kr/år. Ersättning beskattad som lön 183 926 kr – 35 638 kr i skatt = 148 288 kr/år. Andra sjukskrivningsåret uppgår bruttoersättningen till 14 351 kr x 12 = 172 212 kr. Nettoersättningen blir 127 851 kr.

⁴ Försäkringskassans budgetunderlag, del 2, 2011-02-18

Diagram 3: Sjukförsäkringens inkomster och utgifter mellan 2001-2015, miljarder kronor.

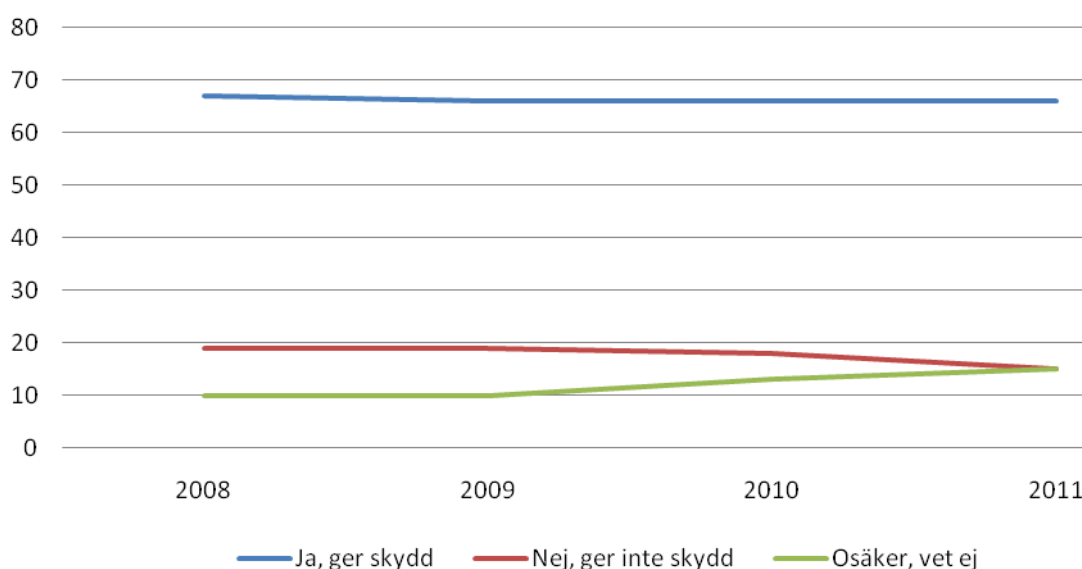


Kunskaperna om försäkringsskyddet vid sjukdom varierar kraftigt

Sjukdom är den vanligaste orsaken till frånvaro från arbetet enligt Folksam intervjuundersökning. Av samtliga intervjuade i årets undersökning uppger 16 procent att de har varit sjuka under minst två veckor de senaste tre åren. Männen sjukfrånvaro uppgick till 12 procent, medan motsvarande andel för kvinnorna var 19 procent. Bland LO-medlemmarna uppgick sjukfrånvaron till 25 procent, 16 procent bland TCO-medlemmarna och 10 procent hos SACO-medlemmarna.

Kännedomen om kollektivavtalens försäkringsförmåner vid sjukdom har legat stabilt på 66-67 procent sedan vi började med Valfärdstendens år 2008. Även andelen som tror att ett sådant skydd saknas har legat runt 20 procent. Bäst kännedom har LO-medlemmarna där nästan åtta av tio känner till försäkringsskyddet vid sjukdom. Tre fjärdedelar av TCO-medlemmarna känner till skyddet medan motsvarande andel hos SACO-medlemmarna uppgår till 67 procent.

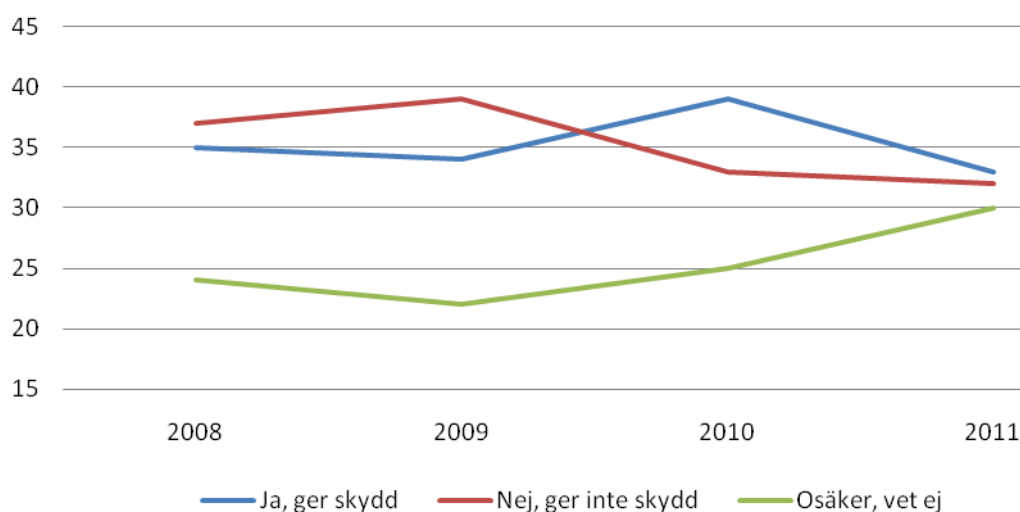
Diagram 4: Kännedom om de kollektivavtalade förmånerna vid sjukdom, samtliga (procent)



Om nästan sju av tio känner till försäkringsskyddet vid kortvarig sjukdom så är det bara tre av tio som känner till motsvarigheten som finns för personer som får sjuk- och aktivitetsersättning (tidigare förtidspension). Tendensen de senaste fyra åren är att kännedomen om det kompletterande avtalade försäkringsskyddet vid sjukersättning avtar. Ovetskapen är alltså dubbelt så stor som vetskapen om försäkringsskyddet.

I likhet med kännedomen om försäkringsskyddet vid kortvarig sjukdom noteras den högsta nivån hos LO-medlemmarna där andelen som känner till skyddet uppgår till 35 procent i år. Bland TCO-medlemmarna är andelen 30 procent hos SACO-medlemmarna är motsvarande andel 31 procent.

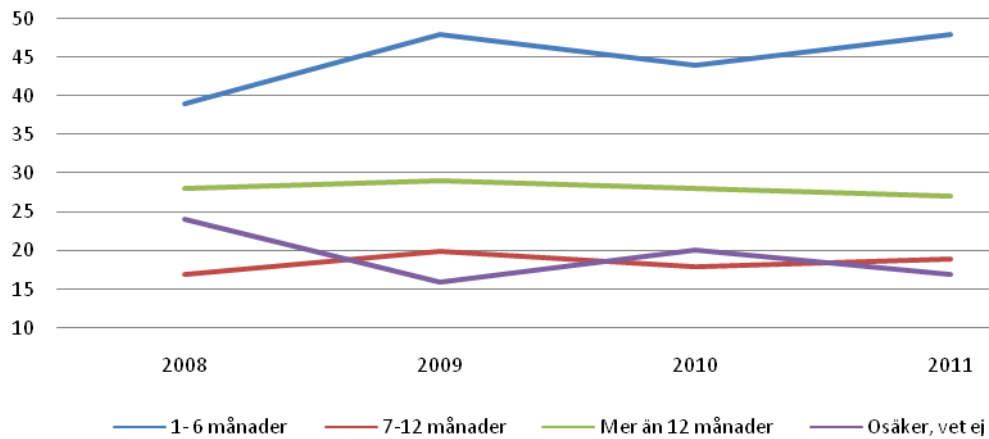
Diagram 5: Kännedom om de kollektivavtalade förmånerna vid förtidspension (sjukersättning), samtliga (procent).



Endast fyra av tio tycker att ersättning vid sjukdom var tillräckligt hög

Sedan år 2008 är det allt färre av de sjukskrivna som tycker att ersättningen under sjukskrivningstiden var tillräckligt hög. Andelen har minskat från 54 procent till 42 procent.⁵ Samtidigt har andelen som tycker att ersättningen var för låg ökat från 45 procent till 53 procent. Andelen som tyckte att ersättningen var för hög uppgår till 2 procent och andelen som är osäkra eller vet ej uppgår till 2 procent i årets mätning.

Diagram 7: Ekonomisk marginal vid långvarig sjukdom, samtliga (procent).



⁵ Frågan har endast ställts till de som har varit sjukskrivna i minst två veckor de senaste tre åren. Med ersättning åsyftas den sammanlagda ersättningen, det vill säga sjukpenning, ersättningar från kollektivavtalade och privata sjukförsäkringar.

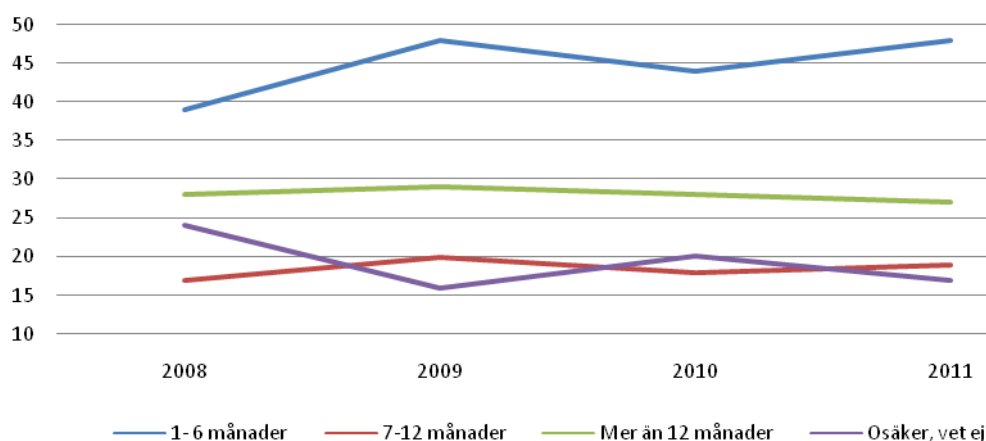
Hälften tror inte att de klarar mer än sex månaders sjukskrivning

Som konsumenter förväntar vi oss att varor som vi köper motsvarar vissa kvalitetskrav. När dessa förväntningar infrias känner vi tillit och förtroende för varan och dess leverantör. Detsamma gäller sannolikt vårt förhållande till försäkringsprodukter, oavsett om de levereras som offentliga eller som privata tjänster. En sjukförsäkrings främsta tillgång är att erbjuda en känsla av trygghet. Hur trygg är man med dagens sjukförsäkringssystem som består av lagstadgade och kollektivavtalade förmåner? Hur är tilliten och förtroendet för systemet? För att försöka närma sig dessa frågor har vi sedan 2008-års upplaga av Valfärdstendens frågat deltagarna i intervjupanelen hur länge de tror de kan bibehålla sin standard ifall de blev sjukskrivna, innan de behöver ta av besparingar, låna av anhöriga, sälja egendom eller flytta till en mindre bostad.

Att döma av svaren upplever många att marginalerna vid en långvarig sjukdom skulle bli högst begränsade. Sedan år 2008 har andelen som tror att de klarar högst sex månaders sjukskrivning innan deras standard påverkas har ökat från 39 till 48 procent. Upplevelsen av otrygghet är högst bland åldersgruppen 30 – 44 år där andelen uppgår till 53 procent i år. Bland LO:s medlemmar är det 48 procent som upplever detsamma. Motsvarande andel hos SACO:s och TCO:s medlemmar ligger betydligt lägre, 39 respektive 35 procent.

Sedan år 2008 har andelen som tror sig klara mer än 12 månaders sjukskrivning legat kring 30 procent. I år återfinns vi den högsta andelen hos SACO:s medlemmar där 43 procent tror detta. Motsvarande andel hos TCO-medlemmarna är 40 procent och endast 25 procent bland LO-medlemmarna. Vi kan också notera att andelen som tror sig klara mellan 7 till 12 månaders sjukskrivning ligger runt kring en femtedel. Andelen som är osäkra eller inte vet tenderar att minska om vi ser till hela undersökningsperioden, 2008 – 2011.

Diagram 7: Ekonomisk marginal vid långvarig sjukdom, samtliga (procent).



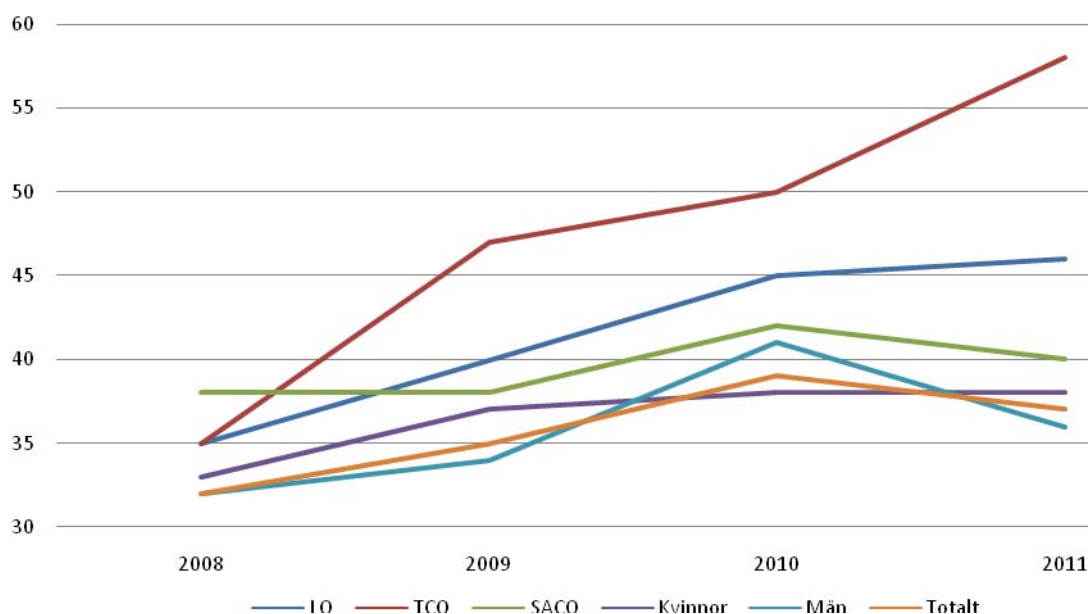
Stor efterfrågan på privat sjukförsäkring bland fackliga medlemmar

Andelen löntagare som har skaffat sig en privat sjukförsäkring, antingen individuellt eller som gruppförsäkring genom sitt fackförbund, har ökat med 16 procent under perioden 2008 – 2011, från 32 procent till 37 procent.

Jämfört med förra Valfärdstendens har andelen med en privat sjukförsäkring minskat marginellt när det gäller samtliga löntagare, medan andelen fortsätter att öka bland TCO:s och LO:s medlemmar. Mellan åren 2008 och 2011 har andelen TCO: medlemmar med en privat sjukförsäkring ökat från 35 till 58 procent. Av LO-medlemmarna har 46 procent som har en privat sjukförsäkring. Däremot har andelen SACO-medlemmar med en sådan försäkring minskat från 42 till 40 procent jämfört med förra året.

Intresset för att skaffa sig en privat sjukförsäkring har ökat bland de yngre på arbetsmarknaden där 14 procent planerar att skaffa en sådan försäkring i år. Fem procent av de intervjuade svarade i år att de var osäkra eller inte visste om de hade en privat sjukförsäkring.

Diagram 8: Andel som har tecknat en privat sjukförsäkring, samtliga (procent)



Arbetslivet och tryggheten vid arbetsskada

Sammanfattning.

- Antalet arbetsskador ökar, men från en historisk låg nivå.
- Ersättningen vid arbetsskada når till 91, men inte till 100 procent.
- Arbetsskadeförsäkringen finansieras med bubbla premier.
- Kännedomen om de kollektivavtalade förmånerna vid arbetsskada minskar.

Förra året ökade antalet arbetsolyckor och arbetssjukdomar för första gången sedan år 2003. Antalet anmälda arbetsskador som gav upphov till sjukfrånvaro uppgick till 38 900 stycken. Ökningen är ungefär lika stor bland kvinnor som bland män. Mest olycksdrabbade är män som arbetar i skogen, gruvorna, industrin och inom polisen.

Antalet dödsolyckor i arbetslivet minskande konstant mellan 1955 till 1995. Från igenomsnitt 350 till 65 dödsfall per år. Förra året avled 49 personer i arbetsrelaterade olyckor, vilket är fler jämfört med år 2009 då 35 dödsolyckor rapporterades. Drygt 90 procent av de förolyckade var män. Omkring 40 procent av dödsolyckorna sker i företag med mindre än 5 anställda och var femte olycka drabbar enskilda företagare.⁶

Diagram 9: Antal anmälda arbetsskador och arbetsolyckor som gav upphov till sjukfrånvaro mellan 1980-2010

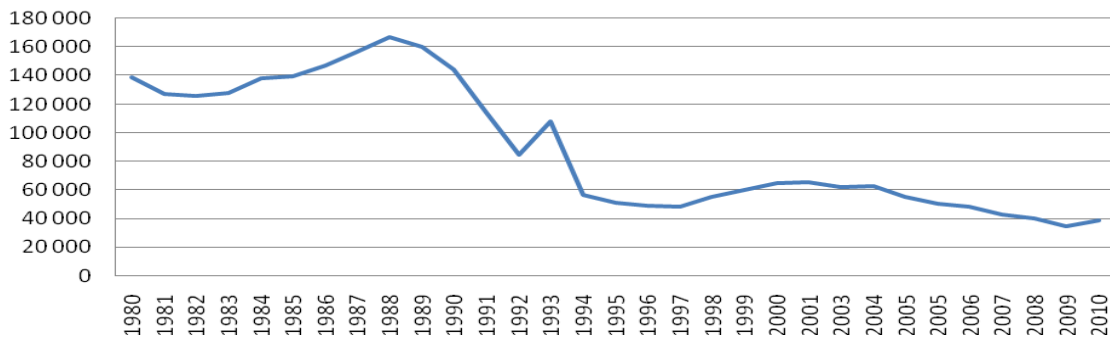
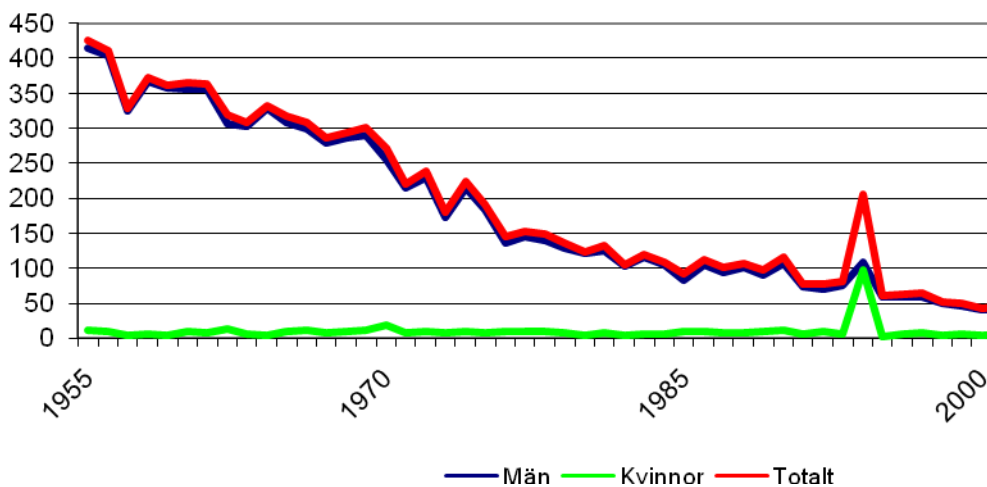


Diagram 10: Antal dödsolyckor i arbetslivet mellan 1955-2010



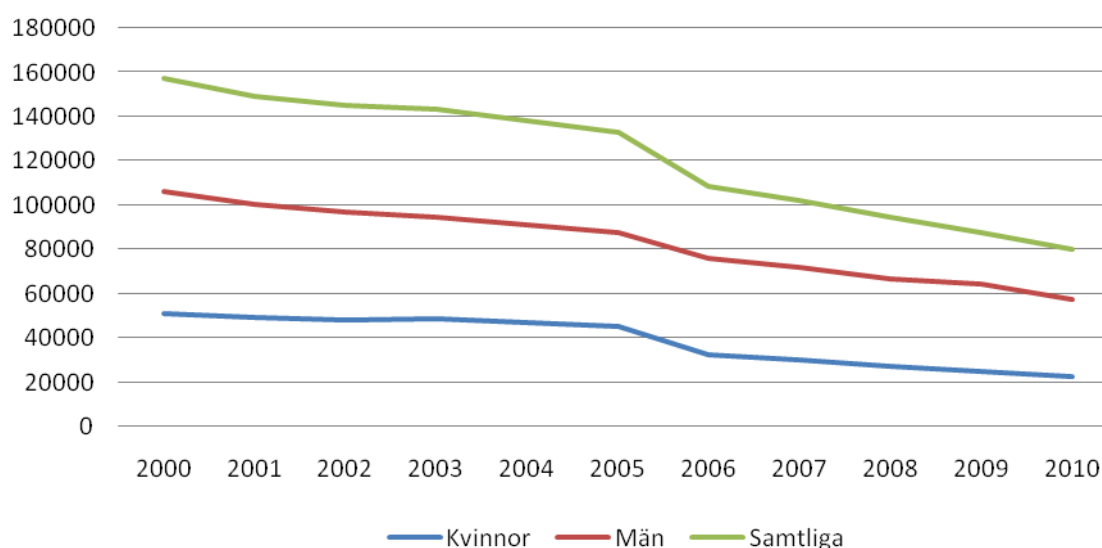
⁶ Källa för diagram 9 och 10 är Arbetsmiljöverket

Arbetskadeförsäkringen

Personer som drabbas av arbetsskador kan ha rätt till ersättning enligt lagen om arbetskadeförsäkring. Till skillnad från sjukförsäkringen så har arbetskadeförsäkringen till syfte att ersätta 100 procent av inkomstförlusten.⁷ Ersättningen utgår antingen i form av livränta eller omställningslivränta och/eller barnlivränta om arbetstagaren avlider på grund av arbetsplatsolycka.

Ett mindre riskfyllt arbetsliv och striktare villkor i arbetskadeförsäkringen har medverkat till att allt färre beviljas livränta. Sedan år 2000 har antalet livräntor minskat från drygt 157 100 till 80 080. Av livräntetagarna är andelen kvinnor 28 procent. Få av de arbetskadade återkommer till arbetslivet efter att livräntan har beviljats.⁸

Diagram 11. Antal personer med livränta från arbets- och yrkeskadeförsäkringen mellan 2000-2010



Källa: Försäkringskassan

Livräntan ersätter inkomstförlusten vid ekonomisk invaliditet, det vill säga att den skadade har fått en sådan nedsättning av arbetsförmågan som leder till att han eller hon måste gå ned i arbetstid eller inte kan fortsätta i sitt yrke och därmed byta till något annat arbete som ger lägre lön.

Livräntan kan högst bli 100 procent av 7,5 prisbasbelopp i årsinkomst, vilket motsvarar 26 750 kronor i månaden. Arbetskadeförsäkring ger emellertid ingen ersättning vid kortvarig nedsättning av arbetsförmågan eller så kallad medicinsk invaliditet som är kopplad till en kroppslig funktionsnedsättning på grund av skadan. Det är här avtalsförsäkringen Trygghetsförsäkring vid arbetsskada (TFA) kommer in i bilden. TFA finns i tre snarlika versioner, en för privatanställda arbetare och tjänstemän (TFA), en för kommun- och landstingsanställda (TFA-KL) och en som täcker statsanställda, det så kallade Personskadeavtalet (PSA).

⁷ Sjukförsäkringen syftar till att ge så kallat standardskydd, vilket vanligtvis anses motsvara mellan 80-90 procent av inkomsten, medan arbetskadeförsäkringen ska ge ett inkomstskydd enligt skadeståndsrättsliga principer vilket motsvarar 100 procent av inkomstförlusten.

⁸ Svärman, Fallucka eller trampolin, 2009, Premiss förlag

TFA försäkringarna ger ersättning för både medicinsk – och ekonomisk invaliditet. Ersättning utgår även för sjukvårdskostnader, sveda och verk, rehabilitering, begravningskostnader, förlust av underhåll till efterlevande samt särskilda olägenheter⁹.

Från 100 procent till 91 procent i ersättning vid arbetsskada

Tabell 3 och 4 visar ersättningsnivån för anställda vid kortvarig och varaktig nedsättning av arbetsförmågan på grund av arbetsskada. Arbetar man på en arbetsplats med kollektivavtal blir ersättningsgraden omkring 96 procent vid kortvarig arbetsförmåga, medan man på de avtalslösa arbetsplatserna enbart får sjukpenning som högst motsvarar 77 procent av lönen. Vid varaktig arbetsförmåga blir ersättningsgraden cirka 91 procent för samtliga anställda med en inkomst under 26 750 kronor i månaden och 92 procent för alla som har en inkomst över detta tak och arbetar på en arbetsplats med avtal. Skillnaden i beskattning av lön och försäkringsersättning innebär följaktligen att arbetsskadade inte blir ekonomiskt skadelösa.

Leder arbetsskadan till sjukhusvård och invaliditet kan anställda på företag med avtal få ersättning för detta enligt exemplet i tabell 5. Motsvarande ersättning kan endast bli aktuell för anställda på avtalslösa arbetsplatser ifall företaget har tecknat en olycksfallsförsäkring eller om den anställde stämmer sin arbetsgivare i allmän domstol.

Tabell 3: Försäkringsskydd mot inkomstförlust vid arbetsskada som leder till 100-procentig arbetsförmåga under 150 dagar, bruttoersättning.

Inkomst	Anställd med kollektivavtal		Anställd utan kollektivavtal	
	20 000	30 000	20 000	30 000
Månadslön				
Sammanlagd bruttoersättning, kr, månad	19 253 (96 %)	28 950 (97 %)	15 307 (77 %)	20 474 (68 %)

Beräkningen är baserad på 2011 års prisbasbelopp.

Tabell 4: Försäkringsskydd mot inkomstförlust vid arbetsskada som leder till 100 procentig varaktig arbetsförmåga, nettoersättning.*

Inkomst	Anställd med kollektivavtal		Anställd utan kollektivavtal	
	20 000	30 000	20 000	30 000
Månadslön				
Månadslön efter skatt	15 719	22 765	15 719	22 765
Sammanlagd nettoersättning, kr/månad.	14 376 (91 %)	21 026 (92 %)	14 376 (91 %)	18 824 (83 %)

Nettoersättningsnivån är beräknad utifrån skattetabell 31 för 2011 och prisbasbeloppet för detta år.

Tabell 5: Försäkringsersättning för medicinsk invaliditet och sveda och värk på grund av arbetsskada, bruttoersättning.

Ersättningar från Trygghetsförsäkring vid arbetsskada (TFA).	Anställd med kollektivavtal	Anställda utan kollektivavtal
Ersättning för sveda och värk*	31 800	0
Ersättning för medicinsk invaliditet	213 900	0
Total ersättning	245 700	0

Exemplet utgår från antagandet att de skadade personerna är 50 år och blir invaliderade på grund av en arbetsolycka, men fortsätter att arbeta minst 25 procent efter olyckan kan följande ersättningar bli aktuella: Ersättning för sveda och värk är beräknat på sex månaders sjukhusvård för svåra skador (5 300 kr per månad x 6).

Arbetsskadeförsäkringen finansieras med bubbla avgifter

Den statliga arbetsskadeförsäkringen finansieras via arbetsskadeavgiften som ingår i arbetsgivaravgiften. Arbetsskadeavgiften motsvarar i dag 0,68 procent av företagets sammanlagda lönesumma. I likhet med sjukförsäkringen gör staten ett rejält överskott på arbetsskadeförsäkringen. Enligt Försäkringskassans prognos kommer försäkringen att gå med 24 miljarder kronor i överskott under de närmaste fyra åren.¹⁰ Det betyder att avgiften är dubbelt så hög än nödvändigt för att finansiera arbetsskadeförsäkringen. För att få balans mellan utgifter och avgifter bör avgiften sänkas från 0,68 procent till 0,27 procent, enligt Försäkringskassan.

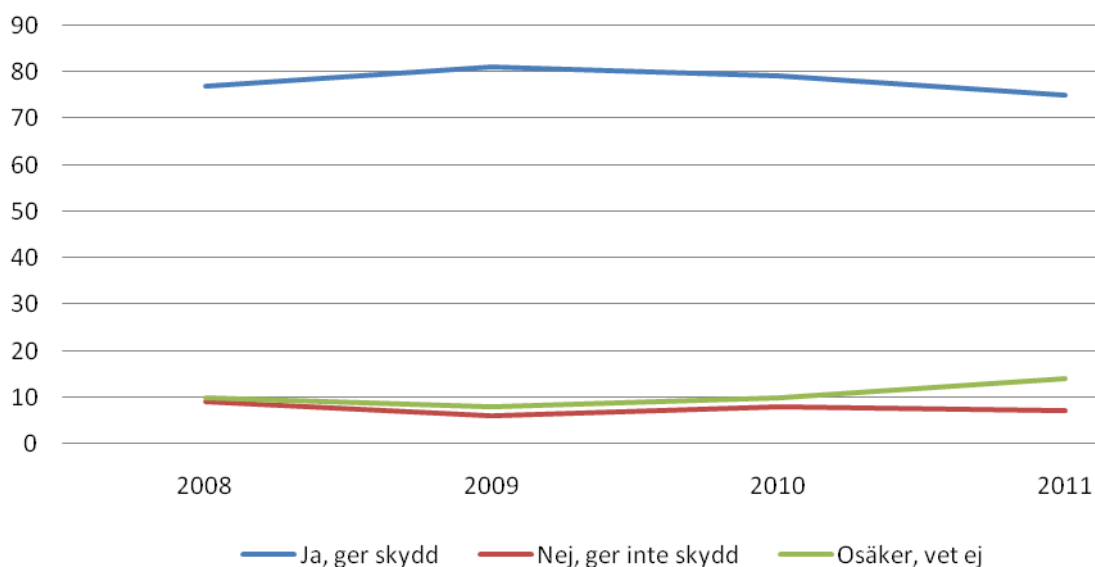
⁹ Ersättning för särskilda olägenheter lämnas bara i vid svåra skador som medför en mycket högre anspänning än vad som ersätts genom lyte och men.

¹⁰ Försäkringskassans budgetunderlag, del 2, 2011-02-18

Stor, men vikande kännedom om försäkringsskyddet vid arbetsskada

Inget annat försäkringsskydd är så vitt känt som skyddet vid arbetsskada, men vi kan notera en trend mot vikande kännedom. Tre fjärdedelar löntagare uppger att de känner till skyddet. Endast 7 procent tror att avtalen saknar motsvarande skydd. Medan 14 procent är osäkra om detta. Kunskapsnivån bland de fackliga medlemmarna ligger runt 85 procent.

Diagram 12: Kännedom de kollektivavtalde förmånerna vid arbetsskada, samtliga (procent)



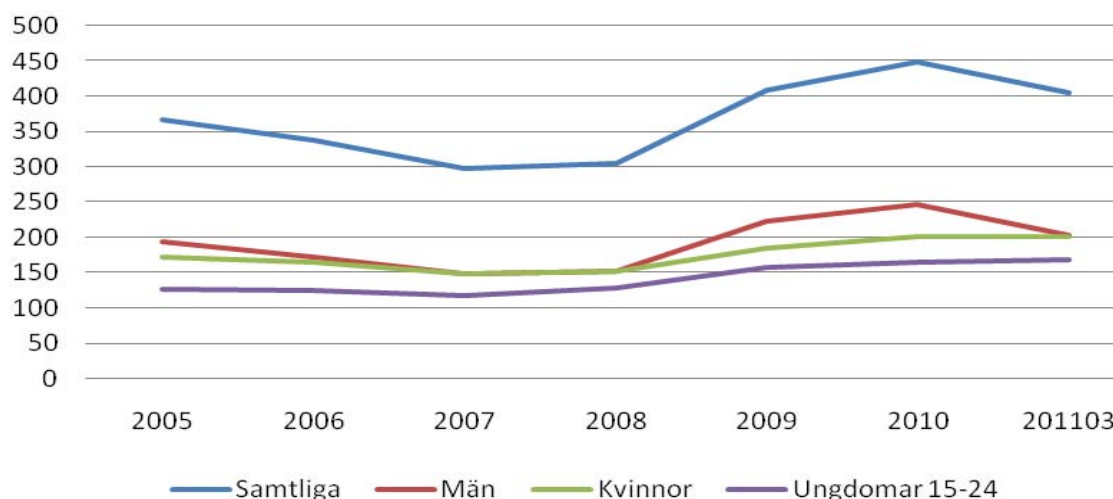
Arbetsmarknaden och tryggheten vid arbetslöshet

Sammanfattning

- Arbetslöshetsförsäkringen ger endast ett grundskydd.
- Stora skillnader mellan de kollektivavtalade förmånerna vid arbetslöshet.
- Få har kännedom om de kollektivavtalade förmånerna.
- Sex av tio tycker att ersättningen vid arbetslöshet är för låg.
- Efterfrågan på "privat" a-kassa minskar, men inte hos fackliga medlemmar.

Hösten 2008 tvärnitade den globala finansmarknaden och konsekvenserna för den svenska arbetsmarknaden blev mycket kännbara. Mellan åren 2008 och 2009 steg arbetslösheten från 6,2 till 8,3 procent för att ytterligare stiga under 2010 till 9,1 procent. Sedan början av detta år har det ljusnat på arbetsmarknaden. I mars månad i år hade arbetslösheten minskat till 8,1 procent, vilket motsvarar 404 000 personer. I regeringens vårbudget för 2011 beräknas att arbetslösheten i år att minska till 7,3 procent. Därefter prognostiseras arbetslösheten att minska till 4,9 procent under år 2015.

Diagram 13: Öppet arbetslösa enligt EU-anpassad definition, tusental.



Källa: SCB, AKU

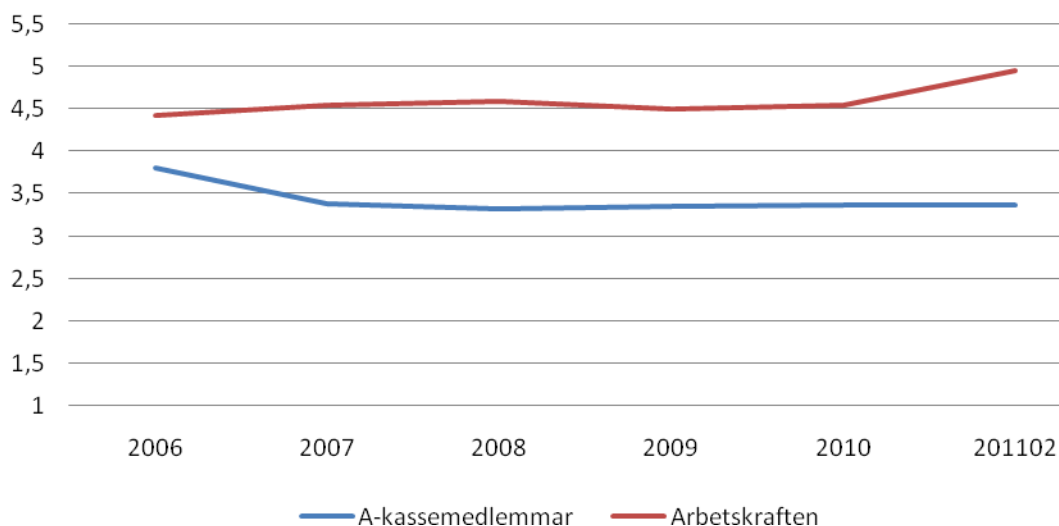
Sedan år 2007 har arbetslöshetsförsäkringen blivit både dyrare och otryggare för individen. (se faktaruta 2) Villkorsskärpningarna som genomfördes 2007 har fått till konsekvens att många har sagt upp sitt medlemskap i arbetslöshetskassorna. Sedan år 2006 har mer än 430 000 lämnat a-kassorna. A-kassornas anslutningsgrad sjönk från 83 procent av arbetskraften till 67 procent mellan åren 2006 och 2010. Under år 2010 växte arbetskraften medan antalet a-kassemedlemmar stod praktiskt taget still (se diagram 14). Av de arbetslösa i mars i år var det 26 procent som hade ersättning från a-kassan.

Faktaruta 2. Förändringarna i arbetslöshetsförsäkringen sedan 2007:

- Sänkt ersättningstak från 720 till 680 kronor per dag.
- Införande av en ersättningstrappa som innebär att ersättningen successivt sänks under arbetslöshetsperioden, från 80 procent till 65 procent av tidigare lön.
- Förlängning av den historiskt beräknade inkomsten, från 6 till 12 månader.
- Förlängd karenstid från 5 till 7 vardagar.
- Höjd och differentierad a-kasseavgift.
- Endast 75 ersättningsdagar för deltidsarbetslösa.

Arbetslöshetsförsäkringsavgiften varierar kraftigt mellan de olika a-kassorna. Högst avgift har Musikernas a-kassa med 444 kronor per månad och lägst har Finans- och försäkringsbranschens a-kassa med 85 kronor per månad.

Diagram 14: Antalet a-kassemedlemmar och personer i arbetskraften mellan 2006 och februari 2011, miljoner.



Källa: IAF och SCB

Ekonomisk trygghet vid arbetslöshet kräver mer än bara a-kassa

Vid arbetslöshet ger den inkomstbaserade arbetslöshetsförsäkringen en ersättning som motsvarar 75 procent av en lön på 20 000 kronor, medan ersättningsnivån endast blir 50 procent för den som har en lön på 30 000 kronor. Vid en genomsnittlig månadsinkomst på 25 000 blir nettoersättningen vid ett års arbetslöshet 56 procent.¹¹ Ersättningsnivån kan emellertid höjas avsevärt ifall löntagaren omfattas av kollektivavtal.

De avtalade försäkringsförmånerna vid arbetslöshet uppvisar stor variation sinsemellan. Inom den privata sektorn omfattas alla anställda av omställningsstödet, medan endast anställda över 40 år har möjlighet att få kontantersättningen. Åldersgränsen för engångsbeloppet i AGF-KL för kommun- och landstingsanställda är 25 år och 45 år för den periodiska ersättningen. Den statliga avgångsersättningen gäller alla som varit anställda minst ett år. Utöver kontantersättningen innehåller flertalet kollektivavtal också ett så kallat omställningsstöd. Från och med årsskiftet 2012 kommer även kommun- och landstingsanställda omfattas av ett omställningsavtal. Stödet ger vanligtvis den anställde rätt till ett individuellt anpassat program för att underlätta möjligheterna att skaffa ett nytt arbete efter uppsägningen.

De avtalade ersättningarna samordnas i regel med ersättningen från a-kassan så att den sammanlagda ersättningsnivån inte överstiger 80 procent av tidigare lön. Undantaget är ersättningarna som betalas ut som engångsbelopp från AGB till privatanställda arbetare och AGF-KL för kommun- och landstingsanställda. I tabell 6 har ersättningarna från AGB och

¹¹ A-kasseersättningen vid 25 000 kr/mån är följande: 260 dagar x 680 kr = 176 800 kr/år. Nettoersättning enligt skattetabell 31 för 2011 blir 130 856 kr/år. Nettolönen skulle ha blivit 231 784 kr/år. Vid en månadsinkomst på 18 700 blir nettolönen 177 400 kr/år och nettoersättningen 200 dagar x 680 kr + 60 dagar x 595 – 33 356 kr i skatt = 127 494 kr. Kompensation = 127 494/177 400 = 0,72

AGF-KL slagits ut på 300 dagar, vilket förklarar varför mottagarna kan få en sammanlagd ersättning vid arbetslöshet över 80 procent av tidigare lön.

Tabell 6: Ersättningsnivån under de första 100 dagarna i arbetslöshet, bruttoersättning

Inkomst	Privatanställd arbetare		Statsanställd		Kommun- och landstingsanställd		Privatanställd tjänsteman		Anställd utan kollektivavtal	
	20 000	30 000	20 000	30 000	20 000	30 000	20 000	30 000	20 000	30 000
Månadslön										
Sammanlagd ersättning, kr/månad	17 006 (85 %)	17 006 (57 %)	16 000 (80 %)	24 000 (80 %)	17 600 (88 %)	18 920 (63 %)	14 960 (75 %)	21 000 (70 %)	14 960 (75 %)	14 960 (50 %)

Beräknat på en person som är 40 år. AGB-beloppet (27 900/300 x 22) AGF-KL (20 000 x 0,3 x 6/300 x 22, samt 30 000 x 0,3 x 6/300 x 22).

Efter sänkningen av a-kassan har endast 4 procent av de heltidsarbetslösa en ersättning som motsvarar 80 procent av tidigare lön.¹² Det innebär att arbetslöshetsförsäkringen har reducerats till ett grundskydd. I ljuset av dessa förändringar är det inte överraskande av efterfrågan på kompletterande inkomstförsäkring vid arbetslöshet har ökat kraftigt under de senaste åren. Innan år 2007 var det TCO - och SACO-förbunden som erbjöd sådana försäkringar för medlemmar med inkomster över ersättningstaket. Sedan dessa har även sex stycken LO-förbund startat motsvarande försäkringar, som i dag har 400 000 medlemmar försäkrade. Totalt är det uppskattningsvis 1,6 miljoner personer som har tecknat en inkomstförsäkring. Drygt 100 000 av dessa har tecknats individuellt medan övriga har tecknats som gruppförsäkring via fackförbunden.¹³

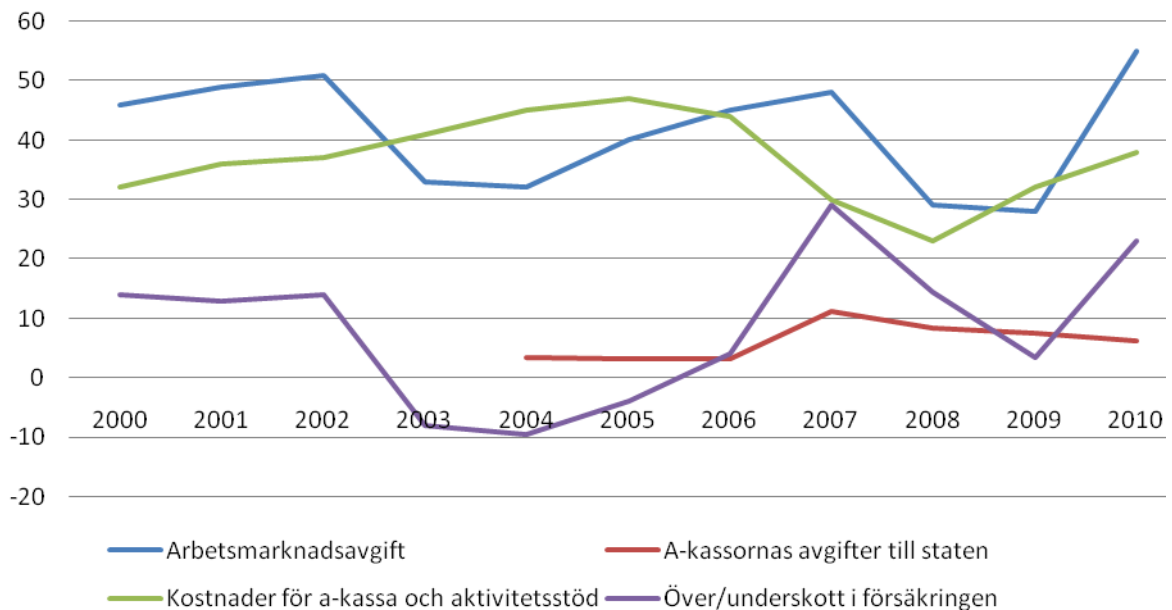
¹² [http://www.samorg.org/so/\(tpulwcf1yzuhgx2lz4amhd45\)/filer.aspx?typ=dokument&id=-16343344894009](http://www.samorg.org/so/(tpulwcf1yzuhgx2lz4amhd45)/filer.aspx?typ=dokument&id=-16343344894009)

¹³ Risk och försäkring nr 16, år 2009.

Kraftiga överskott i arbetslöshetsförsäkringen

Av diagram 15 framgår att arbetslöshetsförsäkringen har gått med överskott sedan 2006 trots de två senaste årens höga arbetslöshet. Försäkringen finansieras dels av en arbetsmarknadsavgift som ingår i socialförsäkringsavgiften. Dels av en finansierings- och arbetslöshetsavgift som arbetslöshetskassorna betalar in till staten. Förra året blev överskottet 23 miljarder kronor miljarder kronor.

Diagram 15: Inkomster och utgifter för arbetslöshetsförsäkringen och aktivitetsstöd mellan 2000 och 2010, miljarder kr.

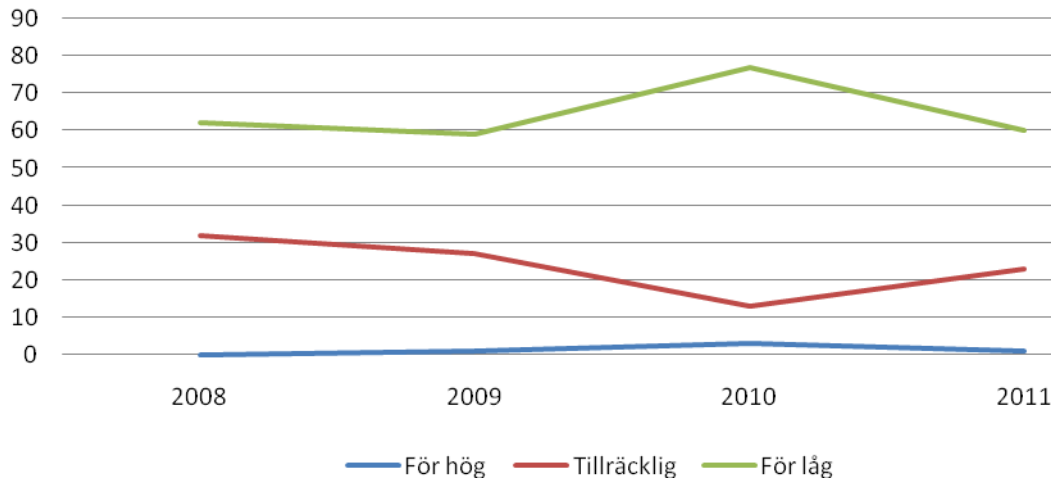


Källa: Ekonomistyrningsverket och Inspektionen för arbetslöshetskassorna.

Sex av tio tycker att ersättningen vid arbetslöshet är får låg

Andelen personer med erfarenhet av arbetslöshet som tycker att den sammanlagda arbetslöshetsersättningen var tillräcklig har minskat mellan åren 2008 och 2011, från 32 till 23 procent. Under samma period har andelen som tycker att ersättningen var för låg stabiliserat sig runt 60 procent.

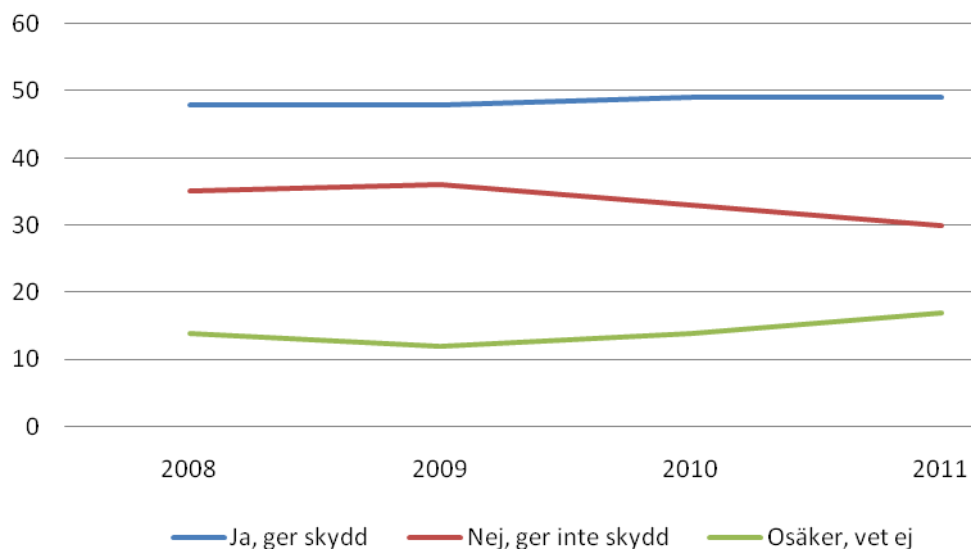
Diagram 16: Hur skulle du beskriva den ekonomiska ersättningen under tiden du var arbetslös, samtliga (procent).



Låg kännedom om skyddet vid arbetslöshet

Inte mer än hälften av löntagarna känner till att kollektivavtalen innehåller försäkringsförmåner för anställda som drabbas av arbetslöshet. Med tanke på att den höga arbetslöshet vi har haft de senaste tre åren är det anmärkningsvärt att kännedomen om förmånerna inte ökar hos samtliga löntagare. Däremot kan vi notera ökad kännedom hos LO:s och TCO:s medlemmar där 66 respektive 56 procent känner till förmånerna, medan motsvarande andel hos SACO:s medlemmarna tenderar att minska och noterar i år 46 procent.

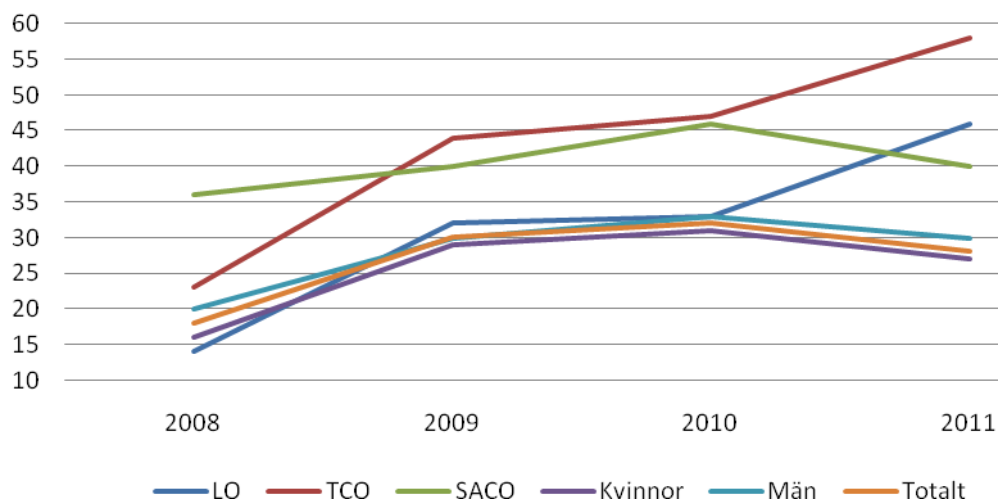
Diagram 17: Kännedom om de kollektivavtalade förmånerna vid arbetslöshet, samtliga (procent)



Efterfrågan på "privat" a-kassa minskar, men inte hos fackliga medlemmar

Mellan 2008 och 2010 ökade efterfrågan kraftigt på inkomstförsäkring hos samtliga löntagare, från 18 till 32 procent. I år kan ett trendbrott ha inträffat. Andelen som uppger att de har en inkomstförsäkring har nämligen minskat med fyra procentenheter, till 28 procent. Men trenden återfinns däremot inte hos LO:s och TCO:s medlemmar där efterfrågan istället ökar påtagligt. Jämfört med förra året har andelen ökat från 47 till 58 procent hos TCO:s medlemmar och från 33 till 46 procent bland LO:s medlemmar.

Diagram 18: Andel som har tecknat en privat försäkring som ger ersättning vid arbetslöshet (procent)



Familjelivet och tryggheten vid föräldraledighet

Sammanfattning

- Anställda med kollektivavtal har 10 procentenheter högre ersättning vid föräldraledighet än anställda utan avtal.
- Skillnaden mellan de kollektivavtalade förmånerna är stora.
- Kännedomen om de kollektivavtalade förmånerna vid föräldraledighet ökar, men fortfarande känner inte ens hälften till förmånerna.

Den svenska föräldraförsäkringen är generös. Den ger föräldrarna rätt till ledighet i 480 dagar, 390 dagar med en ersättning som motsvarar 80 procent av lön upp till 35 700 kronor i månaden och 90 dagar på lägstanivån, 180 kronor per dag. Föräldraledigheten kan tas ut allt ifrån en åttondels dag till heldag och fram till barnet är 8 år eller slutat första klass. Sedan 2008 har föräldrar också möjlighet att få en så kallad jämställdhetsbonus på högst 13 500 kronor, i fall de delar föräldraledigheten lika emellan sig. Hittills har bonusen inte haft någon effekt på männens uttag av föräldrapenningsdagar.

Vid vård av sjukt barn har föräldrarna möjlighet att söka tillfällig föräldrapenning. Förmånen finns i fyra former, men ersättningen är densamma. Det vill säga 80 procent av inkomstförlusten upp till 26 750 kronor i månaden. Inget avdrag för karensdag görs.

De kollektivavtalade förmånerna vid föräldraledighet baseras inte på försäkringslösningar, utan betalas direkt av arbetsgivaren. Vanligtvis krävs det ett års anställning innan man har kvalificerat sig för föräldralön enligt avtal. De flesta avtalen ger en ersättning som motsvarar 10 procent av lönen under socialförsäkringstaket och 90 procent på lönedelar därutöver. Däremot skiftar ersättningsperioden. Statsanställda kan få ersättning i 360 dagar medan privatanställda arbetare och tjänstemän erbjuds 90 dagar med föräldralön. För den kommunala sektorn gäller föräldrapenningstillägg i 90 dagar med 10 procent av lönebortfallet. Därutöver utbetalas utfyllnadslön över taket med 270 dagar med 80 procent.

Vanligtvis utgår inga avtalsförsäkringsförmåner för anställda som är lediga på grund av vård av sjukt barn och har rätt till tillfällig föräldrapenning. Endast inom det statliga avtalsområdet förekommer detta. Där garanteras anställda 80 procent av lönen på lönedelar över ersättningstaket.

Tabell 7 visar att i samtliga grupper på arbetsmarknaden där kollektivavtal gäller utgår ersättningen på 87 procent av lönen under de tre första månaderna som föräldraledig. Saknas avtal eller motsvarande förmån blir ersättningen 77 procent av tidigare lön.

Tabell 7: Ersättningsnivå under de tre första månaderna som föräldraledig, bruttoersättning, år 2011.

Inkomst	Privatanställd arbetare		Statsanställd		Kommun- och landstingsanställd		Privatanställd tjänsteman		Anställd utan kollektivavtal	
	20 000	30 000	20 000	30 000	20 000	30 000	20 000	30 000	20 000	30 000
Månadslön										
Sammanlagd ersättning, kr/månad	17 307 (87%)	25 961 (87%)	17 307 (87%)	25 961 (87%)	17 307 (87%)	25 961 (87%)	17 307 (87%)	25 961 (87%)	15 307 (77%)	22 961 (77%)

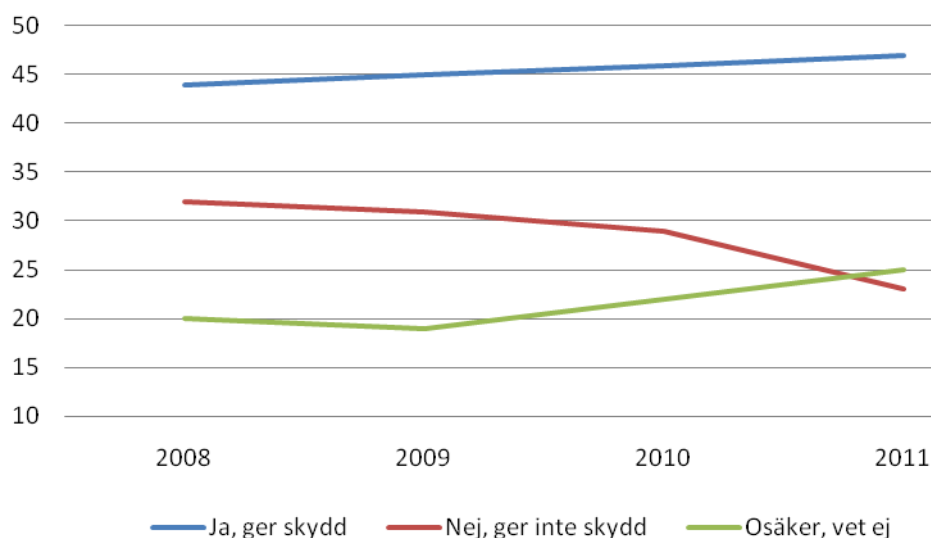
Föräldraförsäkringen är en förlustaffär för staten

Föräldraförsäkringen är den enda inkomstbaserade socialförsäkringen som går med underskott. Mellan åren 1999 och 2003 blev det förvisso ett mindre överskott, men sedan dess har kostnaderna varit högre än avgiftsintäkterna. Det samlade underskottet för perioden 2011 till 2015 uppskattar Försäkringskassan till drygt 28 miljarder kronor.¹⁴ Med tanke på att barn och föräldraskap inte bör betraktas som en försäkringsbar skada anser Försäkringskassan att föräldraförsäkringsavgiften i arbetsgivaravgiften bör avskaffas. Istället bör förmånen finansieras via skattemedel.

Inte ens hälften känner till ersättningsförmånerna vid föräldraledighet

Kännedomen om kollektivavtalens förmåner vid föräldraledighet har stigit mellan åren 2008 och 2011, från 44 till 47 procent. Andelen som inte tror att förmånen finns har minskat från 32 till 23 procent under samma tid. Parallellt har andelen som är osäkra om förmånen ökat från 20 till 25 procent. Kännedomen är högst inom den mest fruktsamma åldersgruppen i samhället, det vill säga hos 30 till 44-åringarna där 53 procent känner till förmånerna. Bland fackliga medlemmar är kännedomen något högre än genomsnittet. Av SACO:s medlemmar är det 52 procent som har vetskap om förmånen. Motsvarande andel bland TCO:s medlemmar är 48 procent och 47 procent bland LO:s medlemmar.

Diagram 19: Kännedom om de kollektivavtalade förmånerna vid föräldraledighet, samtliga (procent)



¹⁴ Försäkringskassan, budgetunderlag del 2, 2011-02-18

Döden och tryggheten för efterlevande

Sammanfattning

- Det offentliga efterlevandeskyddet är mer generöst för småbarnfamiljer än för par utan barn.
- Efterlevande till offentligt anställda kan få mer i ersättning än vad den avlidne tjänande.
- Anställda utan kollektivavtal kan riskera vara "halvförsäkrade" jämfört med anställda med avtal.
- Sju av tio känner till de kollektivavtalade förmånerna vid dödsfall.
- Stabil efterfrågan på livförsäkring.

Änkepensionssystemet avskaffades 1990 och ersattes med ett offentligt efterlevandeskydd i form av omställningspension, förlängd omställningspension, barnpension och efterlevandestöd till barn. Skyddet omfattar gifta och sammanboende med barn. Skyddet är mer generöst för småbarnsfamiljer, än för par utan barn.

Två former av efterlevandeskydd finns i avtalsförsäkringarna. Dels ett som är kopplat till avtalspensionen, dels en tjänstegrupplivförsäkring (TGL). Den sistnämnda är obligatorisk för samtliga anställda på arbetsmarknaden som omfattas av kollektivavtal. Utformningen av avtalspensionssystemens efterlevandeskydd skiftar mellan avtalsområdena.

Förmånstagare till TGL är i regel maka/make, registrerad partner, sambo och barn. Ersättningen består av ett grundbelopp på högst 6 prisbasbelopp (256 800 kronor), ett barnbelopp på högst 2 prisbasbelopp (85 600 kronor) och begravningshjälp på 0,5 prisbasbelopp (21 400 kronor).

Efterlevandeskyddet i avtalspensionssystemen är obligatoriskt för offentligt anställda, men frivilligt för flertalet privatanställda. Familjepension för privata tjänstemän är emellertid ett undantag som omfattar alla med en lön som överstiger socialförsäkringssystemets ersättningstak.

Tabell 8 visar den sammanlagda ersättningsnivån när en familj drabbas av dödsfall. Beräkningarna baseras på följande antaganden. En förälder, som är 40 år, avlider och efterlämnar en partner och två barn i åldrarna 5 och 9 år. De privatanställda har inte valt efterlevandeskydd (återbetalningsskydd) i sin avtalspension. Vi antar att samtliga personer uppfyller gällande villkor i respektive avtalsförsäkring. Den sammanlagda ersättningen från TGL beräknas till 449 400 kronor. Vi antar att beloppet placeras och utbetalas månadsvis under 10 år.

Efterlevande till statsanställda får den högsta sammanlagda ersättningen vid dödsfall. Under de första tre åren efter dödsfallet får de efterlevande 129 procent av den avlidnes inkomst om han eller hon tjänade 20 000 kronor i månaden. Även kommun- och landstingsanställda som har lön under ersättningstaket kan räkna med en ersättningsgrad på över 100 procent av den avlidnes lön. Ersättningen skulle kunna bli ännu högre om de offentligt anställda även valt ett återbetalningsskydd för sin premiebestämda tjänstepension. Ersättningsgraden för privatanställda är 87 procent om man tjänade 20 000 kronor i månaden och 71 procent för de som tjänade 30 000 kronor i månaden.

Anställda på avtalslösa företag har endast rätt till ersättning från det offentliga efterlevandeskyddet och då blir den sammanlagda ersättningen vid dödsfall 69 procent om man tjänade 20 000 kronor i månaden och endast 59 procent vid en månadslön på 30 000 kronor.

Tabell 8: Sammanlagd ersättningsnivå under de första tre åren efter dödsfallet, bruttoersättning

	Privatanställd arbetare		Statsanställd		Kommun- och landstingsanställd		Privatanställd tjänsteman		Anställd utan kollektivavtal	
	20 000	30 000	20 000	30 000	20 000	30 000	20 000	30 000	20 000	30 000
Månadslön	20 000	30 000	20 000	30 000	20 000	30 000	20 000	30 000	20 000	30 000
Omställningspension och förlängd omställningspension enligt lag, kr/månad*	7 597	8 422	7 597	8 422	7 597	8 422	7 597	8 422	7 597	8 422
Barnpension enligt lag, kr/månad	6 125	9 188	6 125	9 188	6 125	9 188	6 125	9 188	6 125	9 188
Efterlevandepension till vuxen enligt tjänstepensionsavtal, kr/månad	0	0	4 280	4 280	3 000	4 500	0	0	0	0
Efterlevande pension till barn enligt tjänstepensionsavtal, kr/månad	0	0	4 000	6 000	2 800	4 200	0	0	0	0
TGL, kr/månad	3 727	3 727	3 727	3 727	3 727	3 727	3 727	3 727	0	0
Total ersättning, kr/månad under de första	17 449	21 337	25 729	31 768	23 249	30 188	17 449	21 337	13 722	17 761
Ersättningens andel av den avlidnes lön	87 %	71 %	129 %	106 %	116 %	101 %	87 %	71 %	69 %	59 %

* Beräkning av efterlevandepensionsunderlaget: Fiktiv och faktisk pensionsbehållning för personerna med en månadsinkomst på 20 000: $240\,000 \times 0,185 \times 25 + 888\,000/16,31$ och för personerna med en månadsinkomst på 30 000: $360\,000 \times 0,185 \times 25 + 1\,332\,000/16,31$

Döden fortsätter att vara en vinstaffär för staten

Sedan år 2000 har avgifterna för efterlevandepensionen genererat ett rejält överskott åt staten. I år kommer systemet att kosta 15 miljarder kronor, men avgiftsintäkterna hamnar på 16 miljarder kronor. Under perioden 2012 till 2015 beräknar Pensionsmyndigheten överskottet till 11 miljarder kronor. Myndigheten föreslår därför att efterlevandepensionsavgiften som ingår i arbetsgivaravgiften sänks från 1,17 till 1,0 procent år 2012.¹⁵

¹⁵ Pensionsmyndighetens budgetunderlag för åren 2012-2014.

Intresset för olycks- och dödsfallsförsäkring är stabilt

Två tredjedelar av löntagarna som deltog i Folksamns undersökning känner till att kollektivavtalen innehåller försäkringsskydd som utbetalas i samband med dödsfall. Sedan år 2008 har denna andel knappt förändrats. Bäst kännedom om efterlevandeförmånerna har personer som är organiserade inom LO-förbunden där 76 procent känner till skyddet. Motsvarande andel bland TCO:s medlemmar är 74 procent och 73 procent hos SACO:s medlemmar.

Andelen löntagare som har tecknat en olycks- och dödsfallsförsäkring har fluktuerat under den aktuella undersökningsperioden, från 63 till 54 procent. I år uppgår andelen 58 procent. Bland de fackliga medlemmarna kan vi notera en uppåtgående trend, särskilt bland TCO:s medlemmar där andelen som har tecknat en olycks- och dödsfallsförsäkring stigit kontinuerligt sedan år 2008 och uppgår nu till 79 procent. Hos de två andra centralorganisationerna uppgår andelen till 71 procent i år.

Diagram 20: Kännedom de kollektivavtalade förmånerna vid dödsfall, samtliga (procent)

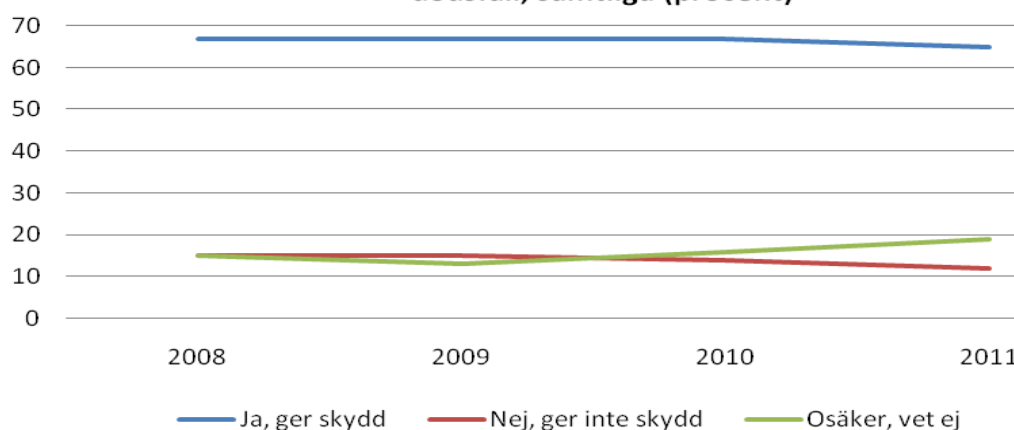
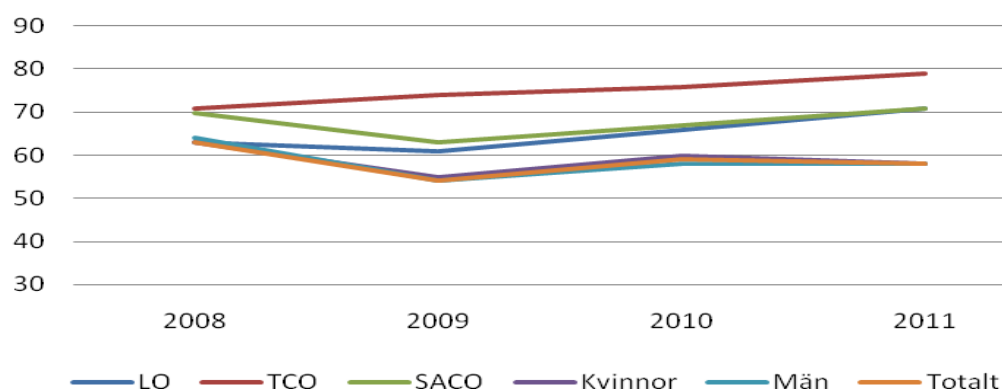


Diagram 21: Andel som har tecknat en privat livförsäkring (procent)



Ålderdomen och tryggheten som pensionär

Sammanfattning

- Anställda med kollektivavtal kan få 67 procent av slutlönen i pension medan avtalslösa endast får hälften av slutlönen i pension.
- Kännedomen om de kollektivavtalade tjänstepensionerna tenderar att minska.
- Färre skaffar sig ett privat pensionssparande.

För elva år sedan infördes det nuvarande allmänna pensionssystemet, som bygger på livsinkomstprincipen. Ju mer man arbetar och tjänar desto mer pengar spar man på sitt pensionskonto. På alla inkomster av tjänst upp till 32 600 kronor i månaden betalar man en avgift på 18,5 procent. Den största delen, 16 procent, bokförs på varje pensionssparares individuella konto, men pengarna används av staten för att betala pensionerna åt dagens pensionärer. Resterande del, 2,5 procent, överförs till pensionsspararnas egna konton i premiepensionssystemet. Ansvar för värdeutvecklingen på dessa pengar ligger helt i våra egna händer som pensionssparare. Vi förväntas att aktivt placera vårt kapital i några av systemets närmare 800 fonder så att avkastningen blir så hög som möjligt. Avstår vi från detta val, placeras kapitalet i det statliga årskullsförvaltningsalternativet (SÅFA).

Parallellt med förändringarna av det allmänna pensionssystemet har de kollektivavtalade tjänstepensionssystemen successivt övergått från förmåns- till avgiftsbestämda pensioner. Tjänstepensionsförvaltarna har därför byggt upp valsystem där anslutna pensionssparare kan välja mellan olika fonder och traditionella pensionsförsäkringar. Framöver kommer inte antalet tjänsteår och slutlön avgöra pensionsnivån, utan avkastningen på inbetalda avgifter.

Tabell 9, som baseras på KPA:s pensionsberäkningsverktyg, visar att den totala pensionen blir drygt 67 procent av slutlönen för anställda med kollektivavtal. För låg- och medelinkomsttagare utgör tjänstepensionen ungefär 20 till 25 procent av den totala pensionen. Denna andel ökar till 40-50 procent för höginkomsttagarna. Anställda som står utanför dessa avtal får en pension som endast motsvarar hälften av deras slutlön.

En rimlig pension bör ligga på 70 procent av slutlönen. Då har man goda möjligheter att bibehålla sin erhållna standard som pensionär. För anställda med kollektivavtal finns det goda utsikter att nå denna nivå ifall man jobbar heltid i minst 40 år och aktivt väljer prisvärda premie- och tjänstepensionsfonder samt sparar i någon form, såsom pensionssparande, fonder och boendet.

Tabell 9: Pensionsprognos för personer som är 41 år och varit anställda inom samma sektor sedan 1991¹⁶. Personerna har för avsikt att gå i pension vid 65 år. Ersättning kr/månad. Bruttoersättning

Inkomst	Privatanställd arbetare (SAF-LO)		Statsanställd (PA03)		Kommun- och landstingsanställd (KAP-KL)		Privatanställd tjänsteman (ITP)		Anställd utan kollektivavtal	
Månadslön i dag	20 000	30 000	20 000	30 000	20 000	30 000	20 000	30 000	20 000	30 000
Månadslön vid 65 år (slutlön)	22 543	33 815	22 543	33 815	22 543	33 815	22 543	33 815	22 543	33 815
Allmän pension	11 664	17 048	11 664	17 048	11 664	17 048	11 664	17 048	11 664	17 048
Tjänstepension	3 559	5 339	3 780	5 670	3 715	5 500	3 470	5 205	0	0
Total ersättning	15 233	22 387	15 444	22 718	15 379	22 548	15 134	22 253	11 664	17 048
Andel av slutlön	68 %	66 %	69 %	67 %	68 %	67 %	67 %	66 %	52 %	50 %

¹⁶ Pensionsprognos enligt KPA:s pensionsberäkningsverktyg, se www.kpa.se

Pensionsrätt även vid sjukdom, arbetsskada och föräldraledighet

Anställda med kollektivavtal omfattas av en så kallad premiefrielseförsäkring som träder in och betalar pensionspremien till tjänstepensionen ifall han eller hon skulle bli sjuk, arbetsskadad eller tar ut föräldraledighet. Om exempelvis en förälder med en månadslön på 20 000 är föräldraledig i 6 månader betalar premiefrielseförsäkringen in en sammanlagd pensionspremie på 4 920 kr till tjänstepensionskonto. Under en spartid på 30 år och med en antagen värdeutveckling på 3 procent kommer detta belopp att växa till 11 600 kronor i dagens penningvärde.

Pensionssystemet ger staten en vinst på 14 miljarder kronor.

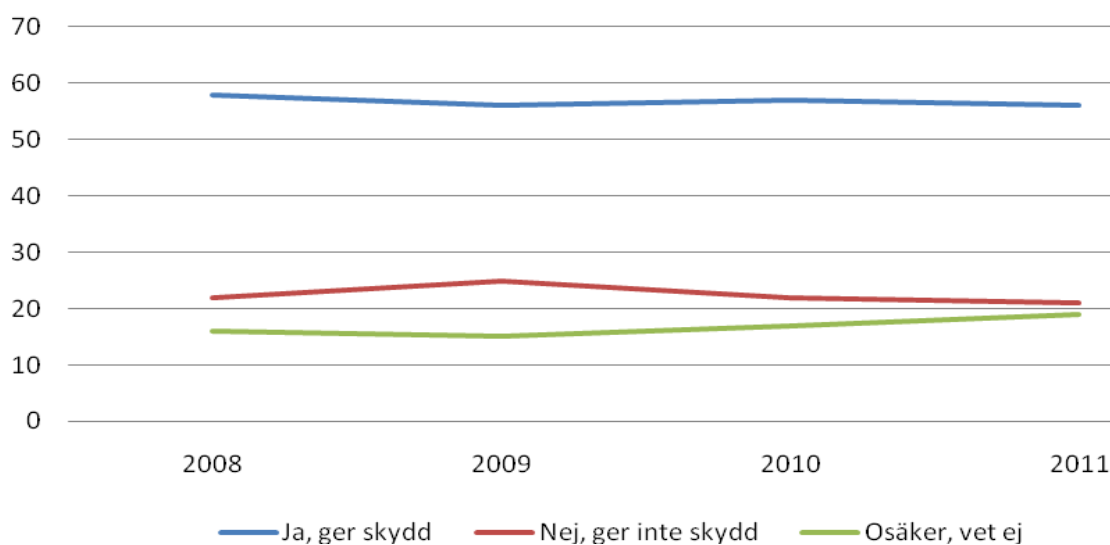
Som pensionssparare i det allmänna pensionssystemet betalar man en allmän pensionsavgift på 7 procent av lönen, men inte på lönedelar som ligger över det så kallade intjänandetaket på 412 377 kronor per år. Pensionsspararens arbetsgivare betalar en ålderspensionsavgift på 10,21 procent av lönen. Avgiften betalas även på lönedelar som ligger över intjänandetaket, men den ger inte pensionsspararen någon pensionsrätt. Avgiften tillfaller istället statskassan och kan därför betraktas som en särskilt löneskatt. Förra året gav ålderspensionsavgiften staten ett överskott på 13,9 miljard kronor.

Fyra av tio känner inte till kollektivavtalens tjänstepensionslösningar

Kännedomen om de kollektivavtalade tjänstepensionerna har inte ökat sedan den första Valfärdstendens 2008 genomfördes. Knappt sex av tio förvärvsaktiva har vetskap om denna pensionslösning. Förvisso minskar andelen som inte tror att förmånen finns, men samtidigt ökar andelen osäkra. Det betyder att fyra av tio antingen tror att kollektivavtalen inte innehåller några pensionsförmåner eller är osäkra därom.

Kännedomen är inte särskilt högre bland de fackliga medlemmarna. Av TCO:s medlemskår är det 62 procent som har vetskap om tjänstepensionsförmånen. Motsvarande andel hos LO:s och SACO:s medlemmar uppgår till 58 procent.

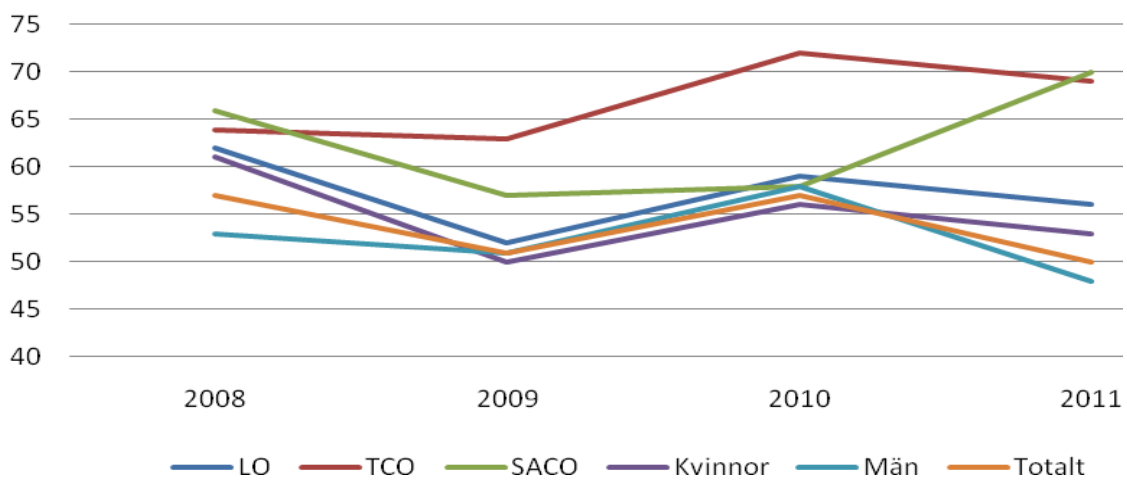
Diagram 22: Kännedom om de kollektivavtalade förmånerna vid pension, samtliga (procent)



Nedåtgående trend för privat pensionsparande

Andelen löntagare som har tecknat en privat pensionsförsäkring har pendlat mellan 50 till 57 procent vart annat år, men trenden tycks vara nedåtgående. De flitigaste pensionspararna hittar vi bland SACO:s medlemmar där 70 procent har tecknat en pensionsförsäkring, medan motsvarande andel hos TCO:s medlemmarna är 69 procent och 56 procent hos LO:s medlemmar. I åldersgruppen 18-29 år hittar vi den högsta andelen personer som planerar att teckna en pensionsförsäkring, 20 procent, vilket kan jämföras med att den genomsnittliga andelen som ligger på 6 procent.

Diagram 23: Andel som har tecknat en privat pensionsförsäkring (procent)



Förtroendet för den offentliga välfärden

För att skapa oss en uppfattning om löntagarnas generella värderingar och förtroende för den offentliga välfärden har vi sedan år 2008 ställt ett antal frågor till samtliga intervjuade. Frågorna berör försäkringsskydd, sjukvård och äldreomsorg.

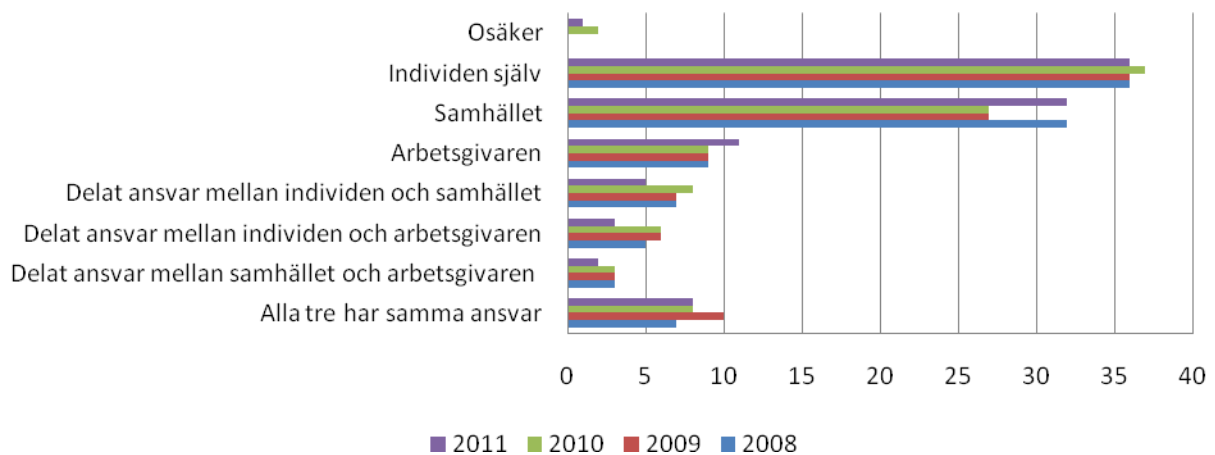
Individen, inte samhället har störst ansvar för tryggheten vid arbetsförmåga

Vem har störst ansvar för försäkringsskyddet vid arbetsförmåga och pension? Individen själv, svarar 36 procent av löntagarna. En andel som har varit stabil sedan vi inledde rapportserien Välfärdstendens. Andelen som tycker att samhället har störst ansvar för ovanstående försäkringsskydd har pendlat mellan 27 till 32 procent under samma tid.

Drygt var tionde löntagare tycker att ansvaret för försäkringsskyddet ska ligga hos arbetsgivaren. Nästan lika stor andel tycker att ansvaret ska delas mellan individen, arbetsgivaren och samhället.

Den individualistiska uppfattningen har starkast stöd hos TCO-förbundens medlemmar där 40 procent stöder denna ståndpunkten. Motsvarande andel hos SACO:s medlemmar är 35 procent och 28 procent hos LO:s medlemmar. Bland SACO:s medlemmar hittar vi det starkaste stödet för att samhället ska ha störst ansvar för försäkringsskyddet, 41 procent, medan 34 procent av LO:s medlemmarna och 33 procent av TCO:s medlemmar tycker detsamma.

Diagram 24: Vem har störst ansvar för försäkringsskyddet vid sjukdom, arbetslöshet och pension? Samtliga (procent)



Få gillar grundtrygghetsmodellen, men föredrar den framför försäkringsplikt

Av diagram 25 framgår att två tredjedelar av löntagarna tycker att ersättningen vid sjukdom och arbetslöshet ska stå i proportion till lönen, det vill säga inkomstbortfallsprincipen. Stödet för denna åsikt tenderar att minska under perioden 2008-2011 från 70 till 64 procent. Starkast stöd för inkomstbortfallsprincipen finner vi bland högavlönade och tjänstemän (83 procent), medan motsvarande andel hos TCO:s medlemmarna är 79 procent och hos LO-medlemmarna 55 procent.

Under den aktuella perioden ökade stödet för grundtrygghetsmodellen, det vill säga att ersättningen ska vara lika för alla, från 27 till 29 procent. Stödet är starkast bland LO:s medlemmar där 40 procent stödjer denna idé, medan 18 procent av TCO-medlemmar och 15 procent av SACO-medlemmar gör detsamma.

Mot bakgrund av försämringarna i socialförsäkringssystemet har vi inför årets rapport frågat löntagarna vilken välfärdsmodell de skulle föredra ifall staten, via Försäkringskassan, inte kan garantera inkomstskyddet vid sjukdom, arbetsskada och dödsfall (se diagram 26) Två valalternativ erbjöds, antingen en grundtrygghetsmodell där individen själv kompletterar med privata försäkringar. Eller en modell med försäkringsplikt för arbetsgivarna som då blir skyldiga att teckna ett försäkringspaket som ger ersättning vid sjukdom, arbetsskada och dödsfall. Hälften av löntagarna föredrar grundtrygghetsmodellen medan fyra av tio tycker att försäkringspliktsmodellen är ett bättre alternativ.

Diagram 25: Vad stämmer bäst överens med din åsikt? Samtliga (procent)

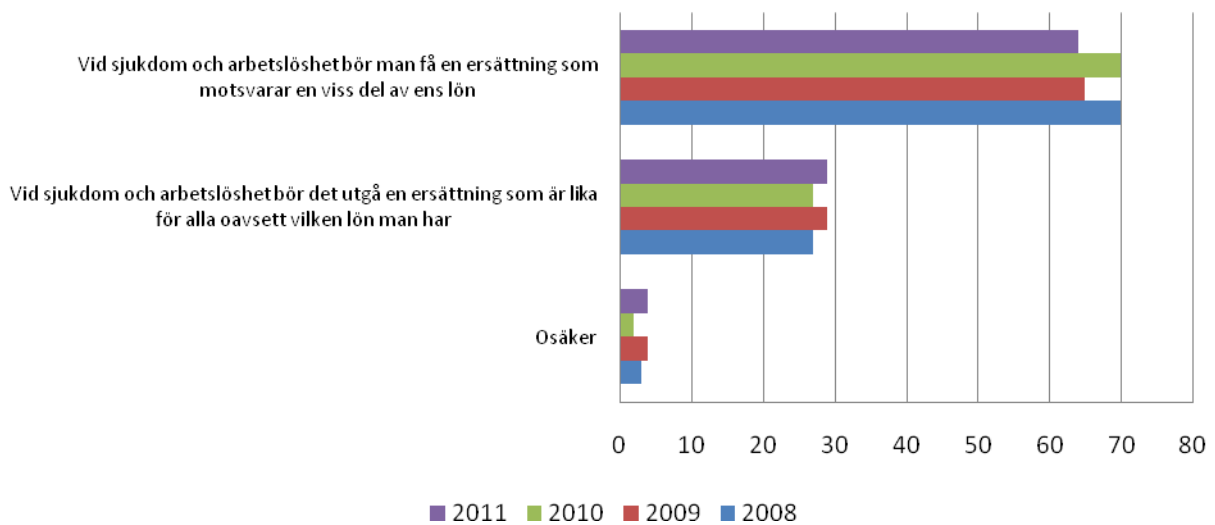
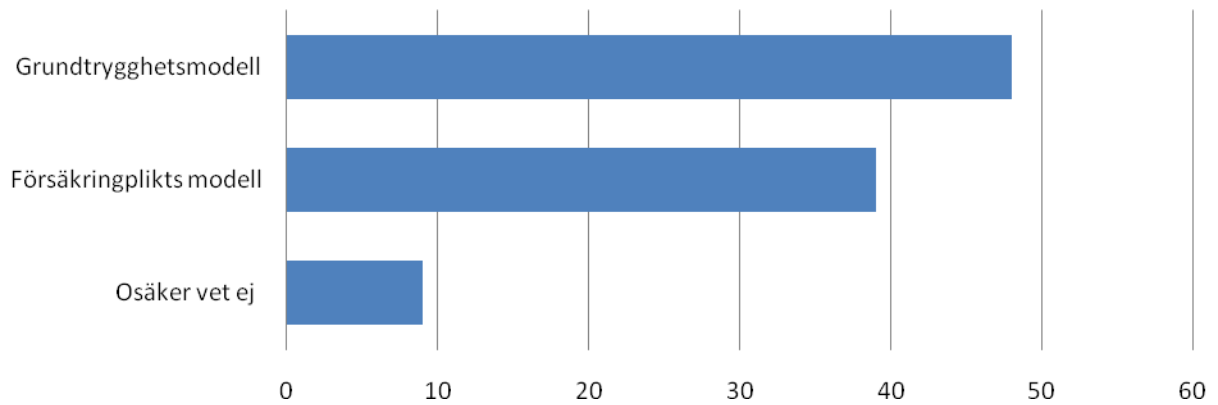


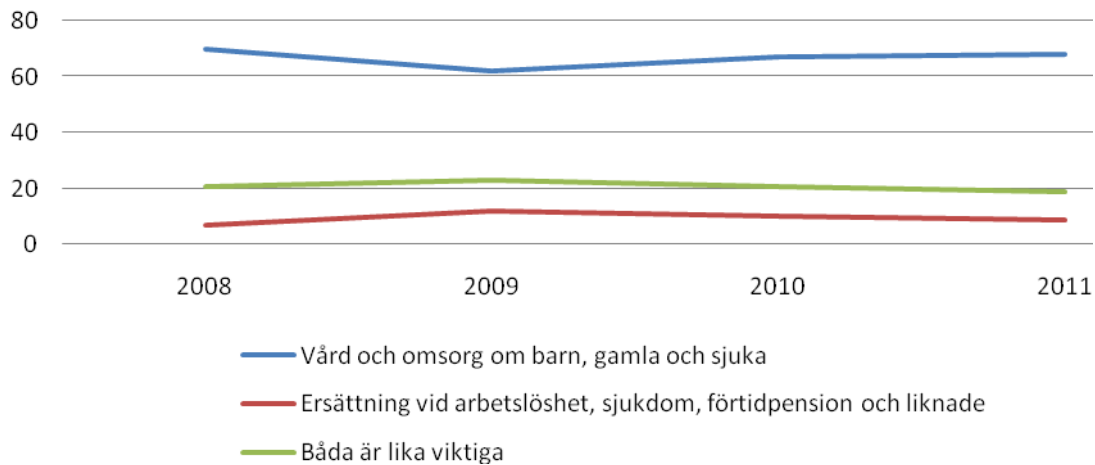
Diagram 26: Om staten, via Försäkringskassan, inte kan garantera ett tillfredställande inkomstskydd i framtiden vid sjukdom, arbetsskada och dödsfall, vilket lösning tycker du är lämpligast att ersätta dagens system? Samtliga (Procent)



Vid kris bör vård och omsorg prioriteras

Vård och omsorg är viktigast att prioritera ifall statens ekonomi försämras. Det är en åsikt som har varit starkt förankrade bland löntagarna sedan vi presenterade den första upplagan av Välfärdstendens 2008. Det tycker 68 procent av löntagarna (se diagram 27). Stödet för åsikten att prioritera ersättning vid arbetslöshet, sjukdom och förtidspension och liknade har sedan år 2009 minskat från 12 till 9 procent. En femtedel av löntagarna tycker att båda är lika viktiga. Starkast stöd för att prioritera sjukvård och omsorg hittar vi bland SACO: medlemmar, där andelen uppgår till 77 procent.

Diagram 27: Om statens ekonomi försämras vad tycker du är viktigast att staten prioriterar att lägga pengarna på? Samtliga (procent)

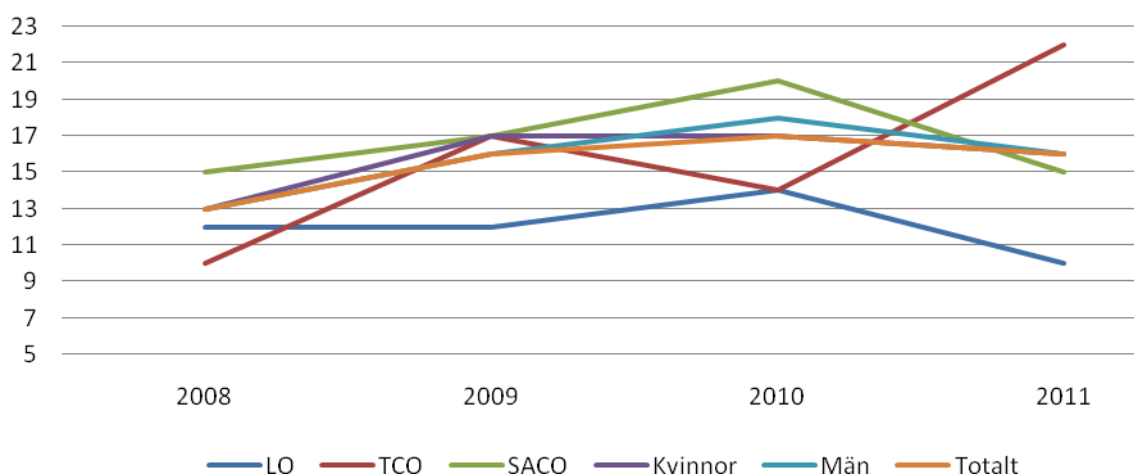


Intresset för sjukvårdsförsäkring har stabiliserats

I år är det 16 procent av samtliga löntagare som säger att de har en sjukvårdsförsäkring. Därmed kan vi konstatera att efterfrågan på denna försäkring har stabiliserat sig runt denna nivå sedan vi inledde vår rapportserie Välfärdstendens. Vi kan emellertid observera att andelen med sjukvårdsförsäkring ökar bland TCO:s medlemmar, från 14 till 22 procent. Intresset för att teckna en sjukvårdsförsäkring är störst bland personer i åldersgruppen 18-29 år där 13 procent planerar att skaffa en sådan försäkring.

Mellan åren 2000 till 2009 ökade antalet personer med sjukvårdsförsäkring från 103 346 till 360 746 personer. Merparten, 81 procent, av försäkringarna betalas av arbetsgivarna, men andelen anställda som betalar premien själv tenderar att öka.¹⁷

Diagram 28: Andel som har tecknat en privat sjukvårdsförsäkring, samtliga (procent)



¹⁷ Statistik från Försäkringsförbundet, Sjukvårdsförsäkring – Statistik 2000-2009.

Många vill köpa en äldreomsorgsförsäkring, ifall de fanns

För att få en uppfattning om förtroendet för den svenska äldreomsorgen har vi sedan 2008 frågat samtliga intervjuade om de har ett intresse av att köpa en äldreomsorgsförsäkring ifall det skulle vara möjligt. I dag finns inga sådana försäkringsprodukter på den svenska försäkringsmarknaden. Andelen löntagare som svarade ja på denna fråga uppgår i år till 35 procent, medan 49 procent svarade nej. Andelen osäkra uppgår till 16 procent. Vi kan alltså notera ett minskat intresse för denna försäkringsidé, i synnerhet hos män. Bland kvinnor är intresset fortfarande högst, 40 procent. Hos fackliga medlemmar är intresset störst inom TCO-förbunden, 39 procent, och lägst bland LO-medlemmarna, 35 procent.

Diagram 29: Andel som skulle vilja teckna en äldreomsorgsförsäkring ifall det var möjligt, samtliga (procent).

